

DOLGOZATOK

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM KÁNONJOGI SZEMINÁRIUMÁBÓL

IGAZGATÓ: BARANYAY JUSZTIN EGYETEMI PROFESSZOR

SZERZETESK
ÉS
A VILÁGI JAVADALMAK

IRTA

KUBINYI GYÖRGY

BUDAPEST, 1942

DOLGOZATOK
A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM KÁNONJOGI SZEMINÁRIUMÁBÓL
IGAZGATÓ: BARANYAY JUSZTIN EGYETEMI PROFESSZOR

10

SZERZETESEK
ÉS
A VILÁGI JAVADALMAK

IRTA
KUBINYI GYÖRGY

BUDAPEST, 1942

Nihil obstat Dr. Michael Marzell, censor dioecesanus. Nr. 4451/1942. Imprimatur. Strigoniæ die 11. Iunii 1942 Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.

A kiadásért felel: Baranyay Jusztin.
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

E L Ő S Z Ó.

A javadalmi intézmény mélyen belegyökeredett az egyházi alkotmányjogba. Irtak már arról, vajjon hogyan keletkezett, hogyan lett általánossá; legkiválóbbak ezen a téren U. Stutz és A. Pöschl kutatásai. Kevés irodalmat találunk azonban a „beneficia regularia“ kialakulásának történetéről. Hogyan váltak a szerzetesi javak, a monostori birtokok valószínűleg beneficiumokká. A tridenti zsinat már úgy dönt, hogy „beneficia regularia regularibus, saecularia saecularibus conferantur“, tehát már ismeretes volt, sőt még ezt megelőző időben is a szerzetesi javadalom fogalma.

E dolgozat kettős célt tart szem előtt. Az első részben igyekszik röviden rámutatni arra, hogy a legelső időkben, mialatt a világi egyházi javadalmak keletkeztek, milyen volt az első monostorok vagyoni jogi helyzete főképpen a megyéspüspökkel és az alapítókkal szemben. A meroving korban keresi a beneficium regulare nyomait; majd röviden kitér annak kialakulására. Ezeknek a kérdéseknek tárgyalása még bő kutatásra ad alkalmat, ami a jelen értekezés kereteit felülmúlja. Ez a kis munka az első lépéseket szeretné itt megtenni, s emiatt még igen sok helyen a kezdet nehézségeivel küzd.

A szerzetesi javadalmak vizsgálata után a második részben a szerzeteseknek a világi javadalmakhoz való viszonyával foglalkozik. Sem a monasztikus, sem a kanonokrendek tagjai nem nyerhetnek el beneficium saeculare-t pápai dispensatio nélkül. A szerzetesrendek közül egyedül a pre-

montrei kanonokrend kapta meg azt a kiváltságot (tehát „privilegium“ és nem „ius commune“ alapján), hogy közülük bárki saját előjárójának beleegyezésével szentszéki felmentés nélkül is világi javadalomra pályázhat, azt megkaphatja és jogosan birtokolhatja.

Javadalmi kérdésekkel bőven foglalkozik az irodalom, azonban ezek bonyolult szerkezetének vizsgálatánál a jogtörténeti kutatás a legbiztosabb út, mely a kibontakozáshoz vezet. Az elindulás és tárgyalás folyamán a szakszerű vezetést és állandó felügyeletét köszönhetem dr. Baranyay Jusztin egyetemi tanár úrnak, aki széleskörű és sokoldalú jogi jártasságával, történelmi tudásával, bölcs tanácsaival mindig oly készséggel és érdeklődéssel irányította munkámat. Hasonlóképpen hálával emlékezem meg dr. Iványi János ny. r. tanár úrról, ki dolgozatom átnézésével volt segítségemre. Mindkettőjük jóakarató támogatásáért ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki.

Budapest, 1942 június hó. Jézus Szíve ünnepén.

Kubinyi György.

ELSŐ RÉSZ.

1. FEJEZET.

A javadalmi rendszer kialakulása.

Az első századokban az egyes egyházak vagyona a püspök kezelésében állott. A hívek szabad adományozása gondoskodott a szent cselekmények anyagi biztosításáról és a klerikusok eltartásáról. Évszázadok óta hagyományos fel-fogás az, hogy ezek az adományok idők folyamán négy részre osztódtak — állítólag még Gelasius pápa rendelkezéséből¹ — éspedig az első rész a püspöké, a második a szegényeké, a harmadik a templomé, a negyedik pedig a papok eltartására fordítandó.

Ez a nézet azonban a mai napiglan sem mondható annyira megalapozottnak, hogy azt joggal lehetne az egész Egyház berendezkedésének tekinteni az első évszázadokban. Történelmileg indokoltnak látszik A. Pöschl véleménye,² mely szerint a papság az életfenntartáshoz szükségeseket legnagyobb részben templomon kívüli kereseti tevékenységek útján szerezte meg. Az egyházi vagyon ugyanis elsősorban az egyes egyházak megszervezett szeretetszolgálatát támasztotta alá. A szegénygondozás mintegy része volt az istentiszteletnek. A papságnak az egyházi vagyonból való szabályozott résznyerése csak a konstantinutáni időkben fordulhatott elő; de még azután is sok olyan papot, sőt püspököt találunk, akik a templomon kívüli foglalkozással tartották fenn magukat.

¹ V. ö.: Erdélyi László, a Pannonhalmi főapátság története. Budapest, 1902. I. k. 145. l.

² Arnold Pöschl, *Bischofsgut und mensa episcopalis, erster Teil: Die Grundlagen zugleich eine Untersuchung zum Lebensproblem.* Bonn, 1908. 12—13. l.

A VI. század elején is még általánosságban előírják a leg-gazdagabb francia provinciákban a *Statuta ecclesiae antiqua*, hogy a klerikusok kézimunkával vagy földműveléssel szerez-zék meg az életfenntartáshoz szükségeseket. Julianus Pome-rius kemény szemrehányást tesz ugyanebben az időben egy papnak, ki elegendő más eszközöknek birtokában az egyházi javakat igénybe vette.

A vidéki egyházak elterjedésével, s a nagyobb birtok-adományok szaporodásával kezdett kifejlődni az a szokás, hogy ezeknek az adományozott birtokoknak haszonélvezetét az egyes plébánosoknak szolgálatukért átengedték. Nagybirto-kos nemesi családok alapítványokat tettek, a maguk birtokain templomot emeltek, megfelelő birtokkal látták el, melynek haszonélevezeti joga az alkalmazott lelkészt illette meg. Ilyen-formán alakult ki az ú. n. „sajátgyház“ rendszere (*Eigen-kirche, ecclesia propria*), ennek kapcsán az alapítók külön-böző jogokat nyertek az illető plébánia körül.³ Nyugat-Európa germán népjogában a földre vonatkozó tulajdonjog oly erős volt, hogy ez átsugárzott a földesúr saját telkén épített templo-mára is. A *iure fundi*-tulajdonos a telekkel és a rajta épült templommal szabadon rendelkezett, úgyszólván épügy, mint más földbirtokával, állagát és jövedelmeit elidegeníthette. A templomot is sajátjaként kezelte, az oda alkalmazott pap-nak megszabta teendőit, ha akarta, elbocsátotta. Ilyenformán a saját-egyház a tulajdonosnak mintegy magánvállalkozása volt, az ott szolgálatot teljesítő pap pedig a földesúr magán-hivatalnok. Mindazonáltal ezeket a templomokat a földes-urakon kívül mások is használták, különösen, ha plébánia-templomok voltak, a pap szolgálatait mások is igénybe vették. Természetesen a földesúr ezért az önként felajánlott adomá-nyokon felül is kívánt hozzájárulást a pap eltartásához és a templom karbantartásához. Így azután az egyes papi tény-kedésekért: keresztelésért, esketésért, gyóntatásért, temetésért stb., mind külön stóladíjat követelt. Hiába volt az Egy-háznak ez ellen való küzdelme, teljesen ellenkezett alap-

³ P. Bertrandus Kurtscheid O. F. M.: *Historia iuris canonici. Historia institutorum*, Vol. I. *Ab Ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*. Romae, 1941. 271. l.

felfogásával, hogy a lelki szolgálatot pénzzel váltsák meg; azonban a földesurak hatalmának nem lehetett gátat vetni.⁴

A római egyházi vagyonjognak szabályai ellentétben állottak a sajáttegyház szervezetével. A papság minden szempontból a püspök hatalma alatt áll, s anyagilag is a püspöktől függ. A sajáttegyház rendszerében viszont a földesurak jelentős szerepet nyertek, különösen a meroving uralom végén (VIII. század első fele), egyrészt az adományozott birtok kezelésében, másrészt pedig a templom lelkészének kijelölése és elmozdítása tekintetében. A karoling-uralkodók (különösen Karlmann, Pipin) igyekeztek ezt az állapotot rendezni a püspöki és földesúri szempontok kiegyeztetésével, vagyis a római és germán jogi felfogás között való megoldáskereséssel. E törvényhozás fő szempontjai voltak: az egyház jogainak és vagyoni állagának a földesúrral szemben való megvédése, a tisztességes dotálás és a püspöki felügyeleti jog biztosítása, a lelkészi állás és tekintély emelése a tisztességes lakás, eltartás és állandó jellegű alkalmaztatás által.⁵ Kétségkívül a germán egyházjog vívmánya a *beneficium ecclesiasticum*, az egyházi javadalom. A földesúr a saját templomában köteles volt gondoskodni a papi szolgálatról, az illető alkalmazott lelkész pedig élethossziglan adományképpen kapta a templomi birtok hasznélvezetét. A hivatal és a birtok hasznélvezete összekapcsolódott a fejlődés folyamán, s a IX. század idejében már kialakult a *beneficium* mai fogalma. Arra nézve eltérnek a vélemények, hogy tulajdonképpen milyen módon hatolt bele ez az intézmény az egyházi alkotmányjogba. Pöschl dr. nézete szerint az egész javadalmi rendszer világi jellegű intézmény, a kánonjogba benyomult idegen test, a feudális idők romja, amely átnyúlt a modern életbe.⁶

A *beneficium* nem más, mint a szolgálatok jutalmazására szánt birtokhűbér, éspedig a VII. század óta elszórt adomá-

⁴Ulrich Stutz: Die Eigenkirche als Element des mittelalterlich-germanischen Kirchenrechtes. Antrittsvorlesung, gehalten am 23. Okt. 1894. Berlin, 1895. 27—28. l.

⁵Ploskál—Tempis Rudolf: A Magyar királyi kegyúri jog fejlődése és jellege. Vizsgálódások a jogtörténet, közjog és egyházi jog szempontjából. Budapest, 1916. 22. l.

⁶Móra Mihály dr.: Megjegyzések az egyházi jog két kérdéséhez. Szeged, 1939. 9. l.

nyokból felhalmozódott, ezért belsőleg meg nem szervezett egyházi földbirtokoknak más személyek számára való hasznosítása, nemcsak azok részére, akiknek a kánonok szerint erre igényük lehetett. Ehhez még hozzájárult, hogy a naturalgazdálkodás korában az államnak életkérdése volt, hogy az egyház növekvő földbirtokát a nép és az államgazdaság szükséglet számára hasznossá tegye. Ha a jól megszerzett jogokat és a jogrendet nem akarta megrendíteni, — ami persze nem mindenütt sikerült (pl. saecularisatio) —, ezt csupán hűbér formájában érthette el.⁷ Pöschl szerint helytelenül beszélnek *beneficia ecclesiastica*-ról a karoling-korban, mert ezek legtöbb esetben tulajdonképpen mind egyházi vagyonból alakult világi hűbérek, s ezekhez az egyházi hivatal kérdése egyáltalán nem jön számításba. Ha egyházi javadalmazotról beszélnek helytelenül, az legtöbbször nem pap, hanem világi hűbér vazallus.⁸

Ulrich Stutz, berlini professzor a „saját egyház“ tanításával magyarázza a *beneficium* kialakulását. Az egyházi javadalmat azonosítja a hűbér fogalmával. Szerinte jogok csak ellentétes elemek surlódásából keletkezhetnek; így a római centralizált püspökegyház és a germán földesúri uralom közti összeütközésből keletkezett a plébániarendszer és az egyházi *beneficium*. Addig ugyanis a vidéken lévő egyház szorosan a püspöki egyházhoz tartozott, annak nyúlványa, külső állomása volt. A püspök jogi korlátok nélkül, monarchia módjára igazgatta egyházmegyéjét. A vidéki egyházak önállósulása és a vidéki klérus emancipációja nem evolúció, hanem revolúció útján történt akkor, amikor a vidéki alsóklérus a földesúrban hátvédet kapott.⁹

Az *ad nutum episcopi* működő klerikusok lelkiekben függtek a püspöktől, akinek nevében és megbízásából ténykedtek, de függő helyzetben voltak gazdaságilag is, mert a püspök saját belátása szerint szabta meg mindegyik *stipendiu-*

⁷ Arnold Pöschl, *Kurzgefaßtes Lehrbuch des Katholischen Kirchenrechtes auf Grund des neuen kirchlichen Gesetzbuches*² Graz und Leipzig, 1921. 110. l.

⁸ Arnold Pöschl, *Die Entstehung des geistlichen Benefiziums*. Archiv für katholischen Kirchenrecht. 106. k. 367. l.

⁹ Móra, i. m. 10. l.

mát és adott földet visszavonható precarium formájában. A precaria csak első kísérletet jelentett abban az irányban, hogy a hűbérnek minderösebben fellépő gondolata az egyházi vagyon- és közigazgatási jogban hasznosítható legyen. A germanizmus okozta az egyházi vagyonzog és az egyházi közigazgatás átalakulását.

A lekipásztorkodó papság hierarchiai fokozatainak kiépítését a gyakorlat hozta magával. Elvben soká még a püspök egyedül végzi a pasztoráció minden teendőjét az egész egyházmegyében, a gyakorlatban azonban a hívek szaporodása, különösen vidéken, automatikusan követelte a segédi intézmény állandósítását és kiépítését. Már a III. századtól folyamatban volt a vidéki, külön templomok létesítése és ezek mellett önálló lelkésziségek felállítása is.¹⁰

Nagy Konstantin idejében ez a berendezkedés már általánosnak mondható falun, városokban (püspöki székhelyeken) még a X. századig is megmaradt a lekipásztori funkcióknak a püspöki templomhoz való kötöttsége. Faluhelyen a fejlődés individuális irányban haladt. A germán nyugaton már a karoling-kor előtt is találunk plébániatemplomot, melyben a plébános szorosán körülhatárolt jogokkal és kötelességekkel szerepelt. Frank területen már a VIII. században gazdaságilag is kialakult a plébániai templom függetlensége. Önálló, a székesegyháztól elválasztott vagyona (dos) volt nemcsak a földesúri templomoknak (Eigenkirche), ahol ez természetes, hanem a püspöki alapítású, tehát patronus nélküli templomoknak is.¹¹

Az egyes egyházmegyék vagyona az első időkben egységes egész volt, a püspök neve alatt szereplő és igazgatása alatt álló alapítványjellegű vagyonközösség. A centrumtól távoli helyekre kiküldött lekipásztorokat a püspök az egységes egyházmegyei vagyon terhére látta el, mégpedig úgy, hogy rendszerint az egységes vagyon jövedelmét több részre osztották fel és ezek egyikét a vidéki kiküldött papság fenntartására hasították ki, az illető lekipásztor földet is kapott

¹⁰ V. ö. Schäfer K. H., Pfarrkirche und Stift im deutschen Mittelalter: Kirchen rechtliche Abhandlungen (hg. U. Stutz.) Stuttgart, 1903. Heft 3. 3. 1.

¹¹ Hermann Egyed, Szerzetesség és lekipásztorkodás a koldulórendek fellépéséig. Theologia. V. (1938.) 299. 1.

kérelme szerint. A precarium bizonyos időre szólt, majd ennek letelte után visszaszállt a templomra. A precarium abban különbözik a későbbi beneficiumtól, hogy az előbbi mind a hivattal, mind pedig az azt viselő személlyel volt összekötve,¹² a beneficiumnál viszont a hivatal és javadalom kapcsolódott tekintet nélkül a személyre. A precarium tehát inkább szerződésjellegű. A IX. század folyamán alakult ki véglegesen a beneficium értelme, vagyis az az elv, hogy officium propter quod beneficium datur; tehát az elsődleges az officium, a beneficium csak accessorium. Ebben az intézményben két elem található: a lelki hatalom (officium spirituale) és az anyagi haszonhoz való jog (ius temporaliter utile), innen van a javadalmas egyházi hivatal kettős tartalma.¹³

Az egyházi javadalom lehet világi (saecularis), vagy szerzetesi (regularis) aszerint, hogy világi pap, vagy szerzetes kaphatja meg. A világi javadalom kialakulását röviden ismertettük; tárgyalásunk folyamán most a regularis beneficiumok keletkezését kívánjuk vázlatosan történelmi megvilágításban előadni. A monostori javadalmak kifejlődésének vizsgálatánál tekintettel leszünk az első monostorok alapításaira és keressük azok birtokszerzési módozatait.

2. FEJEZET.

Monostoralapítások a merowing-korban.

V. század végétől a VIII. század közepéig. Chlodvig (481—511) uralkodásától III. Childerik (751—52) koráig.

A szerzetesi intézmény keletről Észak-Itálián keresztül terjedt el Galliába, ezért az első monostorok több-kevésbé keleties jelleggel bírnak. Önkéntes társulatok, elsősorban az imának éltek, jámbor gondolatok megtárgyalásával foglalkoztak. Élükön állott egy atya, aki irányította az egyes csoportokat, ő szabta meg a szabályokat, melyek szerint életüket berendezték. Elhúzódtak a hegyek közé, távol a világ zajától, elpuhultságot okozó kultúrájától. Eredetileg nem gondoltak

¹² Buchberger, Lexikon für Theologie und Kirche. VIII. 448.

¹³ Vermeersch—Creusen, Epitome iuris canonici. 1925. II. 741.

közösségi életre, inkább az egyedülletet, a magányt keresték. Azonban nem maradt ismeretlen tartózkodási helyük, többen a környékről felkeresték ezeket a szentéletű remeteket, eljöttek hozzájuk tanácsot kérni. Lassanként mindig nagyobb számmal gyűltek köréjük és lettek tanítványaikká. Idővel az istenkeresők táborából kis monostor alakult. Legtöbbször ezek a remeték már ismerték ezt az életformát, mert maguk is valamilyen monostorból húzódtak vissza a magányba és ezzel kiindulópontjai lettek egy-egy új monostornak.

Toursi Szent Gergely feljegyzései beszélnek a Bourges vidékén élő remeték életéről. Ezekhez igen sokan zarándokoltak, különösen betegeket vittek hozzájuk. Említi Eusicius remetét és „szerzeteseit“, akiket „clerici“-nek nevez. I. Childebert († 558) király egyik hadjárata alkalmával felkereste Eusiciust s 50 aranyat ajánlott fel neki. Eusicius azonban visszaadta, mint számára haszontalan dolgot, s arra kérte a királyt, ossza ki a szegények között. Szent Gergely ezzel a kis eseménymegörökítéssel tájékoztatást nyújt arra nézve, hogy milyen időbe helyezzük ezt a monostori életformát. 531. körül lehetett, Childebert spanyolországi hadjárata alkalmával.¹⁴

Szent Gergely ismerteti¹⁵ Hospitius remete életét, aki Dél-Franciaországban Nizza mellett élt nagy visszavonultságban. Tanítványai a közelében egy monostorban laktak. Ez a monostor kiállotta a longobard támadást. Hospitius itt mint előljáró jelenik meg. Igaz, hogy külön lakott egy toronyba befalazva, de onnan állandóan kezében tartotta a monostor vezetését és az ú. n. praepositus útján hajtatta végre utasításait. Jelentősebb példája az ilyen remete monostoralapítóknak és egyben apátoknak Eparchius élete. Angouleme-ben néhány társával monostort alapított s ott szerzetesi magányban szolgálták az Istent. Jöttek hozzájuk betegek, bűnösök, gyógyulást, vigasztalást kerestek náluk. Mindazonáltal ez nem annyira lelkipásztorkodás volt, inkább Eparchius személyes fáradozása a sors által sujtottak felemelése érdekében.

Az első példája a régi és új kapcsolatának, a római és

¹⁴ Leo Ueding: Geschichte der Klostergründungen der frühen Merowingerzeit. Berlin, 1935. 11. l.

¹⁵ Gregorius Turonensis, Historia Francorum. Migne, PL. 71. k.

germán eszme találkozásának Aemilianus remete és Brachio apát monostoralapítása. Így nevezi őket toursi Szent Gergely, mikor az erről szóló fejezetnek ezt a címet adja: De Aemiliano heremita et Brachione abbate. Mindketten Szent Gergelynek kortársai voltak. Aemilianus képviseli a régi, a római stílust, Brachio pedig az újat, a germánt. Aemilianus elhagyta szüleit, vagyonát, elzárkózott a világtól, visszavonulva az erdő magányában teljesen Istennek élt. Brachio I. Teodor király rokonának, Sigivaldusnak szolgálatában állott, s egy vadászat alkalmával találkozott Aemilianussal. Ettől kezdve arra törekedett, hogy szerzetes legyen. Sigivaldus megöletése után sietett Aemilianushoz és mellette tartózkodott két-három évig. Szent Gergely leírásában most minden átmenet nélkül hozzáfűzi: Dehinc monachi ad eos additi sunt. Azonban ez még nem volt megszervezett monostor, amint Szent Gergely írásából a következőkben kitűnik, mert Aemilianus élete végén azt örökségképpen Brachiora bízta, hogy ott monostort alapítson. A területet számára Ranihilda, volt gazdájának, Sigivaldusnak leánya bocsátotta rendelkezésére. Mintegy Ranihilda „saját monostoráról“ lehetne beszélni; az a család, melynek egykor Brachio szolgálatában állott, továbbra is segítette monostoralapítási terveit.

Brachio azután Toursba zarándokolt és ott két monostort alapított. Nem lehet tudni, hogy vajjon ezek milyen célt szolgáltak, minden valószínűség szerint Szent Márton tiszteletére alakultak. Szent Gergely nem tér ki arra sem, hogy ezek a monostorok Brachio saját birtokán létesültek-e, ami nem valószínű; azonban nem kell figyelmen kívül hagyni a „saját monostor“ (Eigenklöster) gondolatát sem. Az apátok kiválasztásának joga őt illette meg.¹⁶

Brachio az első számításba vehető germán monostoralapító, azonban még őt is egy régi, római világ szelleméből való remete nevelte. Az első germán, jobban mondva nem római, aki teljesen függetlenül és önállóan lett monostoralapító, Szent Szénok (Senoch) 536. körül született, tehát már a meglehetősen előrehaladott germán időkben. Szent Gergely személyesen ismerte Senoch-ot. Az ő monostoralapítása néhány

¹⁶ Ueding, i. m. 20. l.

dologban eltér a többiekétől. Kezdetben omladozó falak helyreállításából állott az épület. Valószínűleg az esetleges veszélyekre voltak tekintettel, s ezek a falak védelmül szolgáltak. Felépítették e mellé egy szintén romokban lévő oratóriumot, melyben egykor Szent Mártonhoz imádkoztak. Talán arra lehetne gondolni, hogy a monostoralapítót lelkipásztori célok vezették, ehhez hozzájárulna megerősítésül, hogy Senoch később pappá szentelődött. Azonban az alapítás a szegénység és az Istennek szolgálni tudó magány eszméjének megvalósítását célozta. Ueding felhívja figyelmünket arra a körülményre, hogy Szent Gergely mennyire kihangsúlyozza Senoch esetében a püspök közreműködését. A püspök szenteli föl a kápolnát, az oltárt, ő szenteli Senoch-ot diakonussá, később áldozópappá. A püspökkel való kapcsolat az oratóriumban teljesített papi szolgálatból következett; a monostoralapítással nem volt összefüggésben.¹⁷

A remete-monostorok fajtáinak van még egy sajátos formája, az ú. n. sír-monostorok (Grabkloster). A remeték a magányt, egyedüllétet keresték, hogy teljesen Istennek élhessenek, azonban lélektanilag is érthető, hogy szívesebben telepedtek le olyan helyen, ahol egy szentnek csontjai pihentek. Így találunk remetéket nagy templomok közelében, különösen búcsújáró helyeken. A közös ima, a vezeklés motivuma összehozta az embereket, s monostorok keletkeztek. Még nem a szentek kultusza volt a fő ebben az időben.

A VI. században két ismertebb példáját találjuk az ilyen monostoroknak. Az egyik apácakolostor Tours-ban Monegunde, a másik pedig Agde-ben Severus férfinostora.¹⁸

Ezeknek a remetemonostoroknak története kis változásokkal mindig ugyanaz. Menekülés a világtól, vágyódás az aszkétikus életre. Lassanként azonban a lakatlan helyekről a jobban lakott helyeken emelkednek az újabb monostorok. Egyes remeték az élet központjává válnak. A püspökök rokonszenvét is megnyerik, olyannyira, hogy maguk a püspökök

¹⁷ Senoch alapítása a szerzeteseknek csak kis létszámára volt tekintettel; nem is sokan voltak ebben a monostorban, Szent Gergely azonban Senoch-ot mindig apátnak nevezi. I. m. 23. l.

¹⁸ Ueding, i. m. 25. l.

alapítanak újabb monostorokat. A későbbi időben pedig az állandóan növekvő létszámú szerzetesek közül választanak püspököket.

3. FEJEZET.

A püspök és a monostorok.

Az V. század közepe táján iktatódott be az egyházi alkotmányba a monostori közösségek jogi alapja. Az ezt megelőző időben két csoportját különböztetjük meg vagyonjogilag a monostoroknak: vagy maguknak volt jogi személyiségük, vagy pedig összes hozzávalójukkal együtt valamilyen más személy tulajdonához tartoztak. A monostorok, mint ilyenek, nem voltak alávetve az egyházmegyei hatalomnak, csak a szerzetes társulatok egyes tagjai álltak a megyéspüspök alatt, de csak olyan mértékben, mint más laikus az egyházmegye területén. A püspöki hatáskör nem terjedt ki a monostor belső, sajátos ügyeire.¹⁹

Az első monostorok felett a püspökök nem rendelkeztek különösebb jogosítványokkal. Azonban lassanként mindig nagyobb jelentőségre tettek szert, s mindinkább a vallásos életnek központjai lettek. Az egyházmegye vallási életének központja pedig nem lehet más, mint a püspök; a hívek mégis a szerzetesek köré csoportosultak. A monostorok mellett volt templom, oratórium, ide a püspök küldött papot, hogy az istentiszteleti cselekményeket lássa el, mert a szerzetesek legtöbbszörre mind laikusok voltak. (Ezek a papok a szerzetesek között éltek, de nem tartoztak hozzájuk.) Eleinte ugyanis az volt a szabály — különösen Itáliában —, hogy a szerzeteseket nem szentelték papokká, sőt ezt meg is akadályozták. Ezt a szokást még a VII. században is megtaláljuk sok helyen.²⁰

A püspök igyekezett valamilyen módon befolyást nyerni a monostor életére. Ez különösen akkor sikerült, mikor idők folyamán mind gyakrabban választottak a szerzetesek közül püspököket. A chalcedoni zsinat fontos újítást hozott e téren. Szabályozta a monostorok belső életét, a szerzeteseknek a

¹⁹ Pöschl: Bischofsgut und Mensa episcopalis, die Grundlagen zugleich eine Untersuchung zum Lebensproblem, Bonn, 1908. 81. l.

²⁰ Pöschl, i. m. 82. l.

monostorhoz való viszonyát, azonkívül a monostorokat, mint ilyeneket a püspök felügyeleti joga alá rendelte. A püspök jóváhagyása feltétlenül szükséges monostorok alapításához és azok feloszlatásához.²¹

A chalcedoni zsinat kánonját azok a visszaélések előzték meg, melyeket szerzetesi mivoltuknak segítségével követtek el Eutyches és tanítványai. Egy ilyen monostoralapító könnyen merészelhette felvenni az archimandrita nevet és mint ilyen a püspöktől független lévén, fel tudott lépni vele szemben. A 4. canon utolsó mondata egészen világosan kimondja: „Verumtamen episcopum convenit civitatis competentem monasteriorum providentiam gerere“. Ez az intézkedés főként azt szolgálta, hogy az elégedetlen elemek ne nyithassanak új iskolákat, továbbá, hogy ne vonhassák ki magukat a fontosabb egyházügyekben a püspöki hatalom alól. Spreitzenhofer úgy véli, hogy amit a chalcedoni zsinat kimond, t. i. a monostorok fölött való felügyelet a püspöknek kijár, ez már régebben is előfordult az egyházi életben, már voltak többen püspökök a chalcedoni zsinat előtt is, akikre a zsinatok, vagy a pápák monostori ügyek intézését bízta. Siricius, I. Ince, I. Coelestin így tettek. Sőt már keleten is igyekeztek a monostorokat egyetemlegesen megszervezni az egyházi hierarchia szellemében.²²

A merowing korban a püspökök nem sokat törődtek a remete-monostorok alakulásával. Ritkán hallunk egyenes püspöki engedélyről, azonban nem valószínű, hogy e nélkül alapítottak volna monostort, különösen, mikor azt templom mellé építették. Az egyes templomok az egyházmegye szolgáltatásban állottak, tehát a püspöknek bizonyosan volt tudomása a monostorokról, nem is beszélve az oratorium felszenteléséről, amit maga a püspök végzett. Az apácakolostorok pedig a püspök védelme alatt állottak.²³

A chalcedoni zsinat új korszakot hozott a szerzetesrendek történetében. A későbbi zsinatok²⁴ is mind reá hivatkoz-

²¹ 451. okt. 31-én XV. sessio, 4. canon. Hefele II. 509.

²² V. ö. Ueding, i. m. 36—37. l.

²³ Edgar Loening, Geschichte des deutschen Kirchenrechts. Das Kirchenrecht im Reiche der Merowinger. Strassburg, 1878. II. k. 370. l.

²⁴ Barcelona (540) c. 10, Epaon (517) c. 10, Agde (506) c. 27.

tak. A kapcsolat a világi egyház és a szerzetesség között mind szorosabbá vált. A monostori befolyás az egyházi életre mindig nagyobb, végül döntő jelentőségű lett. Az érintkezési pont a monostori templom volt. Ezeket a püspök szentelte fel, s teljesen úgy tekintették, mint az egyházmegye többi templomát. A püspök gondoskodott továbbá papról, ki az istentiszteleteket végezte. Azonban sem a püspöknek, sem az ott szolgálatot teljesítő papnak nem volt szabad a monostor belső életét háborgatni. Hasonló volt a helyzet az egyházmegyei templomnak a monostorhoz való csatolásakor. A templom maradt továbbra is plébániatemplom (Seelsorgekirche), a szolgálatot továbbra is az egyházmegyei papok látták el, de az egész anyagi gond az otlévő monostorhoz tartozott. A monostort erre alapították.²⁵

A zsinati döntések kevésbé pontos meghatározása a későbbi időben sok nehézséget okozott. Nem volt tökéletes a kétoldali jogi területek elhatárolása. A püspöki hatalom mindinkább elötrébe jutott, s a VI. században már vagyonz jogi területen is érezhető volt befolyása.

A monostori templom volt az összekötő kapocs és ezen keresztül jutott leginkább érvényre a püspöki hatalom. A chalcédoni zsinat kifejezetten előírja, hogy ezeknek a templomoknak papjai a püspöknek vannak alárendelve, tehát a monostorokban szolgálatot teljesítő pap közelebb áll jogilag a püspökhöz, mint az apáthoz. Ez a rendelkezés még nem veszélyeztette a monostorok magán jogállását. Inkább a nyilvános istentisztelet bevezetésével nyílt alkalom arra, hogy a püspökök részt igényeljenek a hivek adományozta „oblata“-ból. A publica processio magával hozta a „cathedra“ felállítását.²⁶ Ez a szokás különösen a karoling-korban járta, s fontos ismertetőjegyeként szerepelt a monostor püspöktől függő viszonyának.²⁷ A monostori templom felszerelését, istentiszteleti eszközeit a püspök sajátjaként kezelte. Lassanként kiterjesztette befolyását a monostor ingatlan javaira is. Így az eredeti felügyeleti jogból, kormányzati jog lett. A monostori javak

²⁵ Ueding, i. m. 45. l. (V. ö. későbbi incorporatio.)

²⁶ Pöschl szerint valószínűleg ebből keletkezett a Kathedratikum.

²⁷ Pöschl, i. m. 86. l.

eladásában épúgy közreműködött a püspök, mint a templom javaiban.²⁸

A pápák ellenezték a monostorok függő helyzetbe jutását s pártjukra állottak; nem egyszer kemény szóval illették az egyes ilyen irányban túlzó püspököket. A legtöbb panasz vagyoni ügyek terén mutatkozott. A püspökök mind több és több rendelkezési jogot vettek maguknak a monostori javaikat illetőleg. Nemcsak püspökök, hanem más világi magasrangú papok, mindenekelőtt a székeskáptalan is igyekezett hatalma alá rendelni a monostorokat. Igen határozottan lép fel ellenük Nagy Szent Gergely.²⁹ Az ő felfogása azonos a meroving idők zsinatainak szellemével: a monostorok szabadok és mégis a püspök felügyelete alá tartoznak. A meroving időben a püspök beavatkozásait inkább erkölcsi motívumok irányították, amennyiben az esetleges rendellenességeket, botrányokat távoltartották, de nem terjedt ki ez az apát megválasztására, vagy anyagi kérdésekben való intézkedésekre.

A püspöki befolyás kiterjedésével párhuzamosan indult meg a monostorok részéről való védekezés vagyis a függetlenségre való törekvés. Kiváltságok szerzésével igyekeztek céljukat elérni. A privilégium eszköze igen jelentős szerepet nyert a középkori jogfejlődésben.³⁰ A zsinatok, elsősorban az apostoli szentszék a monostorok javára léptek közbe. Csatlakoztak ehhez a mozgalomhoz magánemberek is, kik valamilyen úton-módon, részben a monostor alapításánál, részben adományok révén szintén befolyást nyertek a monostor életében. Olykor kiváltság útján szereztek meg olyan jogokat is, melyek a közönséges jog alapján számukra fennállottak. Mindamellet meg kell jegyeznünk, hogy akkoriban a „közönséges jog“ fogalma nagyon ingadozó volt.

A kiváltságok közül a legelterjedtebb tartalmazza a szabad apátválasztást, a vagyongazgatásban való függetlenséget, adómentességet, a nyilvános istentisztelet kötelezettségének megszűnését, a monostori templomnak az apát alá való rendelését.

²⁸ I. m. 87. l.

²⁹ I. m. 84. l.

³⁰ I. m. 88. l.

A legfontosabb kérdés az volt, hogy a monostori java-dalom legyen független, mert eddig nagyon gyakran a székes-káptalan, vagy más vallásos intézmény számára a püspök minden további nélkül igénybe vehette.³¹

Altalában ezek a kiváltságok nem növelték a monos-torok jogait, hanem csak biztosították azokat, melyek nekik a közönséges jog alapján kijártak. A nem kiváltságolt monos-torok templomai ugyanoly elbánás alá estek, mint a többi egyházmegyei plébániatemplomok. Csak az elnevezésből lehetett megkülönböztetni őket. Minden nem kiváltságolt monostort egyenlően kezeltek tekintet nélkül a szabályozott (Regularklöster) vagy szabály nélküli monostorokra³², oly-annyira, hogy a zsinatok kifejezetten hirdetik a szabályo-zott monostorok elsőbbségét és kiváltságokra való igény-jogsultságát.

Szabályozott monostorokat ebben az időben még csak Szent Benedek rendjéből találunk.³³ Idők folyamán ezek is sokban eltértek az eredeti regulától. Szükségessé vált a szer-zetesi élet reformja. Ebben a megújításért folytatott mun-kában nagy szerepe volt Anáni Szent Benedeknek,³⁴ ki a reguláknak és régi statutumoknak megfelelően igyekezett visszaállítani az eredeti előírások szerinti életet. Sokkal nagyobb jelentőségű és hatású lett a clunyi mozgalom, mely sok monostort rendelt alá a clunyi apátnak, s új irányt

³¹ I. m. 92. l.

³² Világi klerikusok szerzetesi életformát utánözva közös életformá-ban, minden különösebb regula nélkül. (V. ö. a káptalanok szerzetesi intéz-ményé való alakulását.) I. m. 95. l.

³³ A XI. században Szent Benedek rendjéből Szent Romuald († 1027) apát vezetésével alakult a kamalduli szerzetesrend, Gualberti Szent János († 1073) vallumbrosai kongregációja, Szent Bruno 1084-ben alapította karthauzi rend. A szerzetesi élet megszervezésének jelentősebb előrehala-dását mutatja a ciszterci rend, melyet Szent Róbert 1098-ban alapított. Ezek az utóbbiak nemcsak Szent Benedek regulájának szigorú betartásán fára-doztak, hanem az összes monostorokat alárendelték a rendi általános káp-talan hatalmának; az egyes monostorokat pedig a generális apát ellenőrzi. A világi papok közös élet formájából is jöttek létre szerzetes társulatok. Ezek az ú. n. szabályozott kanonokrendek (canonici regulares). Szent Ágoston reguláját követik (lásd 7. fejezet).

³⁴ Gót grófi családból származott (innen lett anianei), Jámbor Lajos tanácsadója volt. Később kornelimünsteri bencés apát (750—821).

teremtett a belső élet terén a fegyelem egységesítésével. külső vonatkozásban pedig a privilegium exemptionis megszerzésével.

4. FEJEZET.

A monostorok exemptiója.

A monostorok számának növekedésével mindjobban előtérbe került a püspökök és apátok között fennálló jogviszony kérdése. A püspöki joghatóság alól való fölmentés kiváltságok útján történt. Szent Kolumbán († 615) volt az első, aki már úgy alapította monostorait, hogy azok a püspököktől függetlenek legyenek. A püspökök ezzel szemben ugyanazokat a jogokat kívánták gyakorolni fölöttük, mint ahogyan a saját klerikusaikkal szemben szoktak eljárni. A legtöbb nehézséget okozták azonkívül az alapítások körül szerzett jogok, majd később a szekularizáció folytán világiak kezébe jutott monostori tulajdonjogok. Voltak többen a püspökök közül, akik a maguk alapította monostoroknak kiváltságot adtak. Ennek alapján a belső élet teljesen az apát kormányzása alatt állott, a püspököt pedig csak a főpapi ténykedésekre hívták meg: szerzetesek fölszentelésére, oltár- és templomszentelésre. Azonban megjegyzendő, hogy ezek a kiváltságok elsősorban a monostorok belső életének zavartalanságát törekedtek biztosítani, s nem vették ki a szerzeteseket a püspök joghatósága alól; még akkor sem, ha esetleg ezek a kiváltságok megengedték, hogy a főpapi tevékenységekre más püspököt is felkérhessenek. Ha az alapítók úgy rendelkeztek, hogy a monostorok függetlenek a püspöktől mind személyek tekintetében, mind pedig vagyoni szempontból s erről királyi oklevél van, akkor is a püspök lelki joghatósága (iurisdictio spiritualis) alatt maradtak. Hasonlóképpen áll a helyzet a királyi biztosítékoknál (tutela regia) is, melyek csak a tulajdonjognak és egyéb jogoknak védelmét célozták. A IX. század után járult ehhez hozzá az egyházmegyei joghatóság alól való szabadság is.

Azonban a kiváltságok mellett sem szűntek meg hol a püspök részéről, hol pedig a birtokosok vagy fejedelmek részéről való kellemetlenségek, mert ezt a biztosítékot a

monostorok nagy lelki és anyagi kárával adták meg. Így tehát a monostorok mindinkább a szentszék oltalmát keresték és az ő pártfogását kérték. A IX. században mind gyakoribbá vált a szentszéktől jött kiváltságok adása, a sérelmes eljárások büntetése (kiközösítéssel való fenytés) és a monostorok szabad apátválasztási jogán kívül egyéb engedmények, pl. a tizedek szedésének joga. Mindezek még most sem jelentették a püspöki iurisdictio alól való kivételt, de ennek útját nagy mértékben előkészítették. A szentszéknek való alávetettséggel annak „saját monostorai“ lettek és így velük szemben is érvényesült a saját monostorokkal szembeni eljárási mód.

A monostoroknak ezt a sajátos kiemelését irányító mozgalom megindítójaul sokan Nagy Szent Gergelyt tartják. Kurtscheid professzor szerint³⁵ azonban Nagy Szent Gergely rendelkezéseivel egyedül azt célozta, hogy a monostorokat megszabadítsa a püspökök és világiak beavatkozásától és így azok belső életüket zavartalanul folytathassák. Ezért kívánta meg a monostorok számára a szabad apátválasztást és a javadalom nyugodt, békés kezelését. Nem akarta, hogy a kolostorban a püspök az apát meghívása nélkül főpapi tevékenységeket végezzen, nehogy ezzel is a monostor békéjét megzavarják. De mindamellettt egyéb leveleiben elismerte a püspöknek monostor felállítási, apát-megáldási, azonkívül felügyeleti és fegyelem ellenőrzési jogát.

Szent Kolombán alapításai törekedtek elsősorban függetlenségre. Exemptiós kiváltságot először a bobbiói monostor 628-ban I. Honorius pápától kapott, aki az apát kérésére a monostort közvetlen a szentszék joghatósága alá rendelte, úgyhogy egy püspök sem terjeszthette ki fölé hatalmát, sem nem végezhetett főpapi istentiszteletet, ha csak őt az apát erre külön meg nem hívta. Hasonló kiváltságokat nyert a VIII. században több más monostor is.

Ezekről az egyes esetektől eltekintve a VII—IX. században még mindig a püspök lelki joghatósága alá tartoztak a monostorok, amint erről a zsinatok döntései is tanuskod-

³⁵ Bertrandus Kurtscheid: *Historia iuris canonici*. Vol. I. Romae, 1941. 309. l.

tak. A IX. század végétől kezdve olyannyira elterjedtek a szentszéktől adományozott kiváltságok, hogy már a XI. században a clunyi kongregáció összes monostorára kiterjesztik. Tekintet nélkül a püspökök ellenzésére ugyanezt más monostorok is megkapták, továbbá az újonnan alakult (XI—XII. században) rendek.³⁶ Így a kamalduliak II. Paskál pápától 1113-ban, vallumbrosiaiak II. Orbántól 1090-ben, s valószínűleg a karthausiak is III. Sándor idejében. A ciszterci rend is, melynek apátjai ugyan engedelmességet fogadtak a felszentelt püspöknek, lassanként megszerezték ezeket a kiváltságokat. A szabályozott kanonokrendek és a premontrei-rend különböző kiváltságokat nyert, de úgy látszik, ezt a privilegium exemptionis-t a XIII. századig nem kapták meg. Magyarzható ez az ő püspökhöz való sajátos viszonyukkal a lelkipásztorkodás tekintetében.

5. FEJEZET.

Szerzetesi javadalmak keletkezése.

Ulrich Stutz az Eigenkirche-jog fejlődésével hozza összefüggésbe a világi egyházi javadalmak kialakulását. Az ilyen saját-templom keletkezése okozta a püspökség egyeduralmának decentralizációját, amely különösen vagyoni és közigazgatási téren jelentkezett. Az egyes templom fölött a földesúr lépett föl tulajdonosként, s ez a tulajdonjog magában foglalta az összes egyéb, az illető templomra vonatkozó gondoskodást és irányítást. Még a lelkészt is a földesúr nevezte ki a püspök megkérdezése nélkül. A beneficium szerinte tehát nem más, mint a világi jogban teljesen kifejlődött, az egyházba átvitt és eigenkirche módján használatba lépett világi javadalom.³⁷ Más szóval a germán hűbérjog alkalmazása az egyházi jogra.

A monostori javadalmak kialakulásánál találunk hasonlót, azonban nem oly általános mértékben. Voltak úgynevezett Eigenkloster-ek, melyeket az Eigenkirche-khez hasonlóan egyes családok létesítettek birtokaikon. Különösen

³⁶ I. m. 311. l.

³⁷ Stutz: Eigenkirche, Eigenkloster; Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. 23. k. 372. l.

a longobard királyok, azok családjai és hozzátartozói, vagy más előkelő nagybirtokosok alapítottak ilyen saját-monostorokat saját birtokaikon. Ezek a birodalmi (ha király volt az alapító), vagy családi monostorok azután generációkon keresztül mint házukhoz tartozókként szerepeltek. Ők szabták meg, hogy milyen szerzetesi regulát kövessenek a szerzetesek, ők állítottak számukra előjárókat, vagy egyháziakat, vagy pusztán laikusokat, akikkel együtt élvezték, örökölték, esetleg elidegenítették a monostori javakat.

Felmerül a kérdés, miképpen alakultak át ezek a monostori birtokok javadalmakká, miképpen kezdték ezeket beneficiumokként kezelni. Az egyes saját-templomoknál az ott szolgálatot teljesítő lelkész officiuma, istentiszteleti papi ténykedése, hivatala a későbbi időkben egybekapcsolódott az illető birtok haszonélvezetével. A monostorhoz is tartozott templom, amely gyakran Eigenkirche is volt, azonban nem valószínű, hogy ennek a hivatalnak összeköttetése lett volna valamilyen formában a monostori javakkal, hiszen az ottani istenszolgálatot a monostorhoz nem tartozó világi pap látta el. Itt tehát a monostoroknál ismét Stutz véleményét láthatjuk alátámasztva, mert ő nem abban keresi a javadalmi forma kialakulását, mint a régebbi kanonisták a XVII. században Thomassinussal élükön hirdették, t. i., hogy az officium és birtokhaszonélvezeti jog egybekapcsolásából, mintegy a prekáriumformának megújításával keletkezik a beneficium. A monostoroknál találunk beneficiumot — mondhatjuk így is: — officium nélkül. Tehát elfogadhatónak látszik valóban, hogy a beneficium a világi hűbér mintájára alakult ki. Innen van az, hogy később hangoztatni kellett az officium elsőbbségét: „officium propter quod beneficium datur“, mert a világiak szemében a javadalom bírt nagyobb jelentőséggel. Ilyenformán lassanként nem lettek figyelemmel arra, hogy vajjon kivel töltik be a megüresedett javadalmat. Nem azt nézték, hogy a monostorok élére megfelelő, szerzeteseket vezetni tudó apát kerül, hanem a földesúr önkénye szerint sokszor ilyen feladatokra teljesen alkalmatlan világi embert állítottak. Ezen nem lehetett segíteni, mert minden a földesúrtól függött, eredetileg a birtok az ő tulajdonát képezte, azzal továbbra is ő

rendelkezett, sajátjának tekintette akkor is, ha ott történetesen apátságot alapított, mint hűbért kezelte.

Az első mozzanat tehát a saját-monostornál³⁸ a földesúr tulajdonjoga, s a monostor előljárójának, apátjának mintegy vazallusként való kezelése. A következő lépés pedig az önállóságra való törekvés.

A frank idők után az Eigenkirche eszméjét a pápaság is felhasználta, hogy védelmébe vegye a neki átadott monostorokat, s így azokat tulajdonjogilag maga alá rendelje. Ezeknek a monostoroknak tulajdonosa lett Szent Péter, vagy a római Egyház,³⁹ ezért ők elismerési díjat fizettek Rómának, s onnan kellett engedélyt kérniök a monostori javak eladását illetőleg. Magukévá kellett tenni azokat a reformintézkedéseket, amiket a pápa mint tulajdonos — ha szabad így mondani: mint hűbérúr — elrendelt. Viszont a pápától sokszor kaptak a római Egyház birtokaiból egyéb javadalmakat, gyakran felépített apátságokkal, úgyhogy egész monostori csoportok központjai lettek. Az Eigenkirche-jog csak pusztá formasággá lett, s a monostorok lassan önállóságot nyertek, s mint külön beneficiumként kezdtek szerepelni.

Az Eigenkirche-jog tehát védelmet is nyújtott az illető monostor számára. Kezdetben a karolingi idők előtt még ritka volt a tulajdonosoknak a jövedelemből való részesedése. Lassanként a germán behatásra szélesedett mindinkább a tulajdonosok jogköre. Az alapító földesurak elsősorban arra gondoltak, hogy az egész szervezetet, a kongregációt megóvják minden elvilágiasítástól (Verweltlichung). A monostoralapítások elsősorban vallási motívumokból történtek.⁴⁰ Egyházi részről pedig a földesurak (akik gyakran maguk a püspökök voltak) befolyását és a monostorral szemben való jogosítványait (pl. apát kinevezési jogot)⁴¹ elismerték. Csak később

³⁸ A szabad monostorokról később.

³⁹ in iure et proprietate beati Petri seu ecclesiae Romanae. Stutz, i. m. 373. l.

⁴⁰ Pöschl, i. m. 100. l.

⁴¹ Abbatem in monasterio illum volumus ordinari, quem sibi de sua congregatione et monachorum electio, et *possessionis dominus*, et, quod magis observandum est, ordo vitae ac meritum poposcerit ordinari. V. ö. Pöschl, i. m. 98. jegyzet.

válott ez a gyámkodás mindig terhesebbé, lett légyen az a tulajdonos egyházi személy, püspök vagy világi ember, ki beleavatkozott földesúri jogánál fogva a monostori élet igazgatásába, főleg vagyoni vonatkozásaiba. Ez alól akarták magukat kivonni kiváltságok útján, a püspökökkel szemben a privilegium exemptionis révén, a laikusokkal szemben pedig legfőképpen a szabad apátválasztási jog megszerzésével. A magát függetleníteni tudó monostor, ha átmenetileg mint pápai saját-monostorként kezelték is, önállóságot nyerve, mint külön javadalom szerepelt.

A saját-monostorok birtokai ilyenformán regularis beneficiummá alakultak. A szabad-monostoroknak, melyek a második fejezetben tárgyalt módon keletkeztek, (ilyenek voltak az első remetemonostorok) birtokai különböző módon kerültek kezelésükbe; alapítás, öröklés, szerzetbe lépők ajándéka látta el őket javakkal. A monostorokat a jog testületeknek ismerte el, s mint ilyeneknek joguk volt vagyont örökölni és birtokolni. Nem volt szükség semmiféle állami jóváhagyásra, akárcsak más egyéb magántársulatnál. Már a régi jog megengedi, hogy vallásos egyesületek minden különösebb engedély nélkül keletkezhetnek azzal a feltétellel, hogy nem tűznek maguk elé olyan célokat, melynél fogva a „collegia illicita“ csoportjába kerülnének. A monostori közösségeket collegiumoknak, testvéri társulatoknak (corpus fraternitatis) tekintették. 434-ben a monostorok örökösödési jogot nyertek olyan szerzetesek hagyatékára nézve, akik végrendelet nélkül haltak meg és hozzátartozójuk nem volt.⁴² Ilyen joguk volt az egyes egyházaknak az ott elhalt szolgálatot teljesítő papok vagyonának öröklésére nézve.

Eltételezve ettől a rendelkezéstől, a szerzetesek általában a közönséges jog alatt állottak. Semmiféle vonatkozásban nem korlátozták jogképességüket, úgy maradtak vagyonuk birtokában és családi jogaikban mindaddig, míg maguk arról le nem mondtak. A monostorba való belépés által kivonhatták

⁴² c. l. Cod. Theod., V. 3.: „Si ... monachus... nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes utriusque sexus vel liberi, vel si qui agnitionis cognationisque iure iunguntur vel uxor extiterit, bona, quae ad eum pertinuerint, ... monasterio, cui fuerat destinatus, omnifariam socientur.“ V. ö. Loening, i. m. I. 352. l.

magukat minden magánjogi és közjogi (öffentlichrechtlich) kötelezettségeik alól. Ha a szerzetes nem adott túl minden vagyonán, továbbra is adóköteles maradt, kellett vállalnia a gyámságot is, ha a törvény szerint ő volt rá hivatva. A szerzetesek époly laikusoknak számítottak a törvény szerint, mint mások.⁴³

A szerzetesrendbe való felvételnek egyik állandóan ismételt feltétele volt, hogy a jelölt előbb földi vagyonáról mondjon le. Ajándékozás útján kellett odaadnia vagy rokonainak, vagy a szegényeknek. Eleinte nem lehetett a monostornak ajándékozni, csak Szent Benedek szabálya írta elő, hogy ha előbb már ki nem osztotta a szegények között, akkor a monostornak is átadhatja.⁴⁴ Mindazonáltal ezek az előírások világi jogi szempontból nem nyertek jogi elismerést (rechtliche Anerkennung). A szerzetes továbbra is jogképes volt vagyont mind örökölni, mind birtokolni. A monostorok igyekeztek azonban minden módon megakadályozni, hogy valaki titokban vagyonnal rendelkezék, vagy a később örökölteket át ne adja a monostor számára.⁴⁵ A zsinatok is gyakran ismételik ezt az előírást, hogy szerzetesnek semmiféle magántulajdona nem lehet, de mindennek ellenére sem sikerült ezt a szigorú parancsot megvalósítani. Maguk az apátok és apátnők, kiknek jámborságát tisztelték és szentség hírében jártak, életükben nem tudtak megválni a földi javaktól, s úgy igyekeztek lelkiismeretüket megnyugtani, hogy haláluk esetére jámbor adományokat osztattak szét.⁴⁶

Jogi személyisége nemcsak a monostor tagjainak, hanem magának a monostornak is volt. Már a karoling-kor előtt is találunk ilyen monostorokat, melyek mint önálló szervezeteként jelentkeztek, minden ingó és ingatlan vagyon az ő önálló birtokuk volt. Nem voltak egy másik monostornak függelékei sem. Már most az egész monostor összes javaival együtt lehe-

⁴³ Loening, i. m. I. 353—4. l.

⁴⁴ Regula Benedicti, c. 58: „Res si quas habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio, nihil sibi reservans ex omnibus.“ (Butler, Sancti Benedicti regula monasteriorum, Friburgi Brisgoviae, 1935. 109. l.)

⁴⁵ Loening, i. m. II. 398.

⁴⁶ Loening példákat sorol fel. I. m. II. 399.

tett egy harmadik személy tulajdona, pl. püspöké, székeskáptalané, azonban a vagyon jövedelme nem folyt egybe sem a püspöki, sem más saját-monostor tulajdonos egyéb javaival. Idők folyamán az egyes saját-templomoknak, s monostoroknak jogi személyisége az illető védőszentre helyeztetett át,⁴⁷ s ily módon önállósult külön javadalommá alakult át a templomi vagy monostori vagyon.

* * *

Az állammal való kapcsolatra nem terjeszkedünk ki, ott úgylis elsősorban, mint vallási magántársulatok szerepeltek a monostorok. Monostorok felállításához nem volt szükség az állam meghatalmazására, a történelem folyamán a keresztény államok uralkodói rokonszenvvel viseltettek a monostorokkal szemben. Csak később a szabadkőművességnek a kabinetbe való betörése, a kapzsiság és birtokvágy szították az ellentéteket állam és monostorok között.⁴⁸

⁴⁷ Stutz, i. m. 373.

⁴⁸ Hergenröther—Hollweck, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts. Freiburg im Breisgau, 1905. 397. l.

MÁSODIK RÉSZ.

6. FEJEZET.

Szerzetesek és a lelkipásztorkodással egybekötött világi javadalmak.

Az első szerzetesrendek egyáltalán nem lelkipásztorkodás céljából alakultak. Keleten Nagy Szent Vazul idejétől kezdve szenteltették mindig többen és többen a szerzetesek közül magukat papokká. A chalcedoni zsinattól pedig, mint-hogy az a coelibátust a püspökre korlátozta, szinte kivétel nélkül szerzetes püspököket választanak. Azonban ez még mind nem jelenti a szerzetesrendeknek, mint ilyeneknek a pasztorációban való aktív részvételét.

Nyugaton szintén nem a lelkipásztorkodást tartották szem előtt azok a remeték, akik a magányt keresve magukban visszavonultan éltek. Igaz, hogy mind többen és többen sereglettek köréjük tanítványok, akikből azután a már előbbi fejezetek során említett módon szerzetes csoportok alakultak, azonban sem az egyes remetéknek, sem az egyes ilyen monostoroknak nem a lelkipásztorkodás volt a céljuk. Az első monostorok tagjai mind laikusok voltak, a szerzeteseknek nem lehetett magukat felszenteltetni.¹

A IV. század második felében már gyakrabban előfordul, hogy szerzetes is klerikussá lesz. Ez a gyakorlat nem okoz nagy megütközést, sőt Siricius pápa (384—399) egyenesen kívánatosnak is tartja: „*Monachos quoque, quos tamen morum*

¹ Hieronymos, Ep. 14, ad Heliodorum: „*Alia monachorum est causa, alia clericorum, clerici pascere oves, ego pascor.*“ (V. ö. Loening, i. m. I. 335. jegyzet.)

gravitas et vitae ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis adgregari et optamus et volumus“.²

A szerzeteseket a nagyobb javadalmak elnyerésére képe-síti a közönséges jog. Pápai és püspöki széken mindenkor találunk szerzeteseket. A kisebb, lelkipásztorkodással egybe-kötött javadalmakon, plébániákon is ott látjuk a szerzeteseket. Thomassinus mondja, hogy a karolingok idejében: „in con-fesso est, complures illis (monachis) et Parochias, et Eccle-sias assignatas fuisse in dotem, et in alimenta Monachorum, adeoque Presbyteros Parochosque eorum Abbatum potestati permissos fuisse“.³ Sok plébániát csatoltak a monostorokhoz, mind anyagi, mind szellemi tekintetben. A bekebelezett plébá-niákat rendszeren világi papok, de utóbb maguk a szerzetesek is elláthatták. A bekebelezés (incorporatio) növekedésével igen előtérbe kerültek a szerzetesplébánosok. A XI. és a XII. században nagy mozgalom indul meg, hogy teljesen kiszorít-sák őket a plébániákról. Az 1074-i roueni zsinat kimondja, hogy „nulli monacho parochia regenda committantur“.⁴ A poitiersi zsinat 1078-ban csak a bekebelezett plébániák jöve-delmeinek élvezését engedi meg a monostoroknak, a plébánosi teendők végzésére világi papokat rendel. A püspökök hasonló-képpen intézkednek, s még plébánosaik romlottsága ellenére sem alkalmazznak szerzeteseket.⁵ II. Kallixtus pápa az első lateráni egyetemes zsinaton (1123) szintén megtiltja a szer-zeteseknek a plébániák vezetését. A szerzetesek azonban ragaszkodnak ősi jogaikhoz. A vita eldöntésére a III. lateráni egyetemes zsinat (1179) különbséget tesz azon plébániák között, melyek egészen (pleno iure) tartoznak a monostorhoz és melyek csak részben (non pleno iure)⁶ az előbbieik lelki-

² Thomassinus: *Vetus et nova ecclesiae disciplina circa beneficia et beneficiarios, distributa in tres partes sive tomos. Lugduni, 1706. Pars I. Libr. III. cap. 13. num. 2.*

³ I. m. I., III., c. 17. n. 9.

⁴ V. ö. Sándor Jenő: *A Praemontrei kanonokrend főbb kiváltságai.* Budapest, 1905. 56. l.

⁵ Thomassinus: I, III, c. 22. n. 2.

⁶ A lelkipásztorkodással egybekötött javadalmakat kétféle módon lehet a monostorhoz csatolni (incorporálni): vagy teljes joggal, vagy csak az anyagiakra vonatkozólag. Az utóbbinál a tizedek és más jövedelmek lesznek

gondozását szerzetesek is vállalhatják.⁷ Ezen az alapon a XIII. és XIV. század folyamán igen sok plébánia került szerzetesek kezére. Lassan-lassan kifejlődik a szerzetesi javadalmak rendszere és az az elv: *Regularia beneficia regularibus conferantur.*⁸ A III. lateráni zsinat előírja, hogy a plébániákon a szerzetesek többed magukkal legyenek: „*Monachi non singuli per villas et oppida, seu ad quascunque Parochiales ponantur ecclesias, sed in majori Conventu, aut cum aliquibus fratribus maneant*“.⁹ Egy közülük a monostor nevében, mint annak helyettese vezeti a plébániát.

A szerzetesrendekhez nem tartozó, vagyis világi plébánosi javadalmat a szerzetes, mint szerzetes, a közönséges jog alapján el nem nyerhet. Ehhez a rendből való teljes kiválás, vagyis a *saecularisatio* szükséges. Másképp intézkedett a közönséges jog a kanonokrendekre nézve, különösen azokra, melyeknek eredeti és kizárólagos hivatásuk a lelkipásztorkodás volt.

7. FEJEZET.

A kanonokrendek és a világi egyházi javadalmak.

XIV. Benedek pápa „*Quod inscrutabili*“ bullája.

A közös életforma eszménye a világi papok között is megjelent. Már Szent Agoston előtt is lehet találni a keleti szerzetesség hatása alatt az egy templom körül szolgálatot teljesítő papoknak *vita communis*-át. Szent Agoston, mikor hippói püspök lett, ezt igyekezett papjai között megvalósítani. Tanítványai azután a szomszédos területeken is bevezették a közös életet. Mindazonáltal a szabályoknak keresztülvitele

a monostoré, de a javadalom betöltésének joga a püspöké, az apátnak csak megnevezési (*praesentáló*) joga van, s csak világi papról lehet szó. Ha teljes joggal történik a bekebelezés, akkor a lelkigondozás is a monostorra hárul, csak neki van joga papot állítani, ad *nutum* megbízhat, akár világit, akár szerzetest. (Reiffenstuel: *Jus canonicum universum, Venetiis, 1735. Tom. III. Tit. XXXVII, n. 2—4.*)

⁷ Ez lehetséges volt, amint III. Ince pápa is említi a „*Quod Dei timorem*“ című levelében (lásd később bővebben): „*per antiquas canones etiam monachi possunt ad ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari.*“

⁸ Trid. XIV. de ref. 10.

⁹ 1179. cap. 10.

csak helyenként s nem egyenlő mértékben történt.¹⁰ Altalánossá csak később, a VIII. század folyamán lett, mikor már Szent Chrodegang metzi püspök († 776) s majd az aacheni zsinat (816—819) újból megszerkesztik ezeket a szabályokat a székeskáptalanok papjai számára. A reformoknak hatása alatt a XI. század folyamán a buzgóbb káptalanok önként valóságos szerzetesrendekké alakultak. Ezeket együttesen Szent Agoston szabályairól ágostonrendű kanonokoknak nevezték el. A következő nagy állomás a kanonokrendek történetében XII. Benedek pápa „Ad decorem“ konstitúciója (1339), mely továbbra is sürgette a kongregációk alakulását, a provinciális káptalanok tartását, odaadóbb tudományos fölkészültséget és végül a közös vagyont. A XIV. és XV. században a kongregációk és provinciális kapcsolatok mindjobban lazultak, a monostorok javait egyes hivatalokra és ú. n. praebenda-ra osztották föl, s a szegénység megvetésével, ami alapja volt ennek az intézménynek, elvesztette dicsőségét. Altalános reformokra ezután már nem került sor, az egyes kongregációknál ilyen irányú mozgalmaknak mind igen hasznos és sikeres eredménye volt. Érzékenyen sujtotta ezeket a rendeket a hitszakadás, majd később a szekularizáció.

Kongregációik közül a legkiemelkedőbbek a lateráni kanonokok (1106) II. Gelasius pápa idejében alakultak, — Szent Rufinusról nevezett kongregáció (1039) négy avignoni kanonok alapítása, — Szentsír szabályozott kanonokjai (1114), Arnulf jeruzsálemi pátriárka alapította, — Szent Viktorról nevezett párisi kongregáció Champeauxi Vilmos († 1121) bölcsellettanárának káptalani iskolája, — a Keresztes urak kongregációját Celles Tivadar lüttichi kanonok 1211-ben alapította, tárgyalásunk folyamán még előkerül az 1404-ben alapított, a velencei Algában Szent Györgyről nevezett kanonokrend. A legkiválóbb kongregációja a szabályozott kanonokrendeknek a Szent Norbert alapította premontrei kanonokrend (1119), ebben összekapcsolódott az ágostonos szerzetesi élettel a lelkipásztorkodás feladata.

¹⁰ Ezeknek a szabályoknak a belső érvek szerint maga Szent Agoston a szerzője, az erre vonatkozó külső érvek még nem elég bizonyító erejűek. Buchberger: Lexikon für Theologie und Kirche. Augustiner—Chorherren. I. k. 813. l.

A szabályozott kanonokrendek sokkal közelebb állanak a világi papokhoz, hiszen nagyrészt belőlük alakultak, s így könnyebben is kapcsolódtak bele a lelkipásztorkodásba, mint a szerzetesek. Felmerül a kérdés, hogy vajjon a rendi kötelek mennyiben akadályozza őket a világi javadalmak elfoglalásában. Az első jogi engedményt tartalmazó hivatalos megnyilatkozás III. Ince pápa levele, mely a Decretális jogban a „Quod Dei timorem“ (c. 5. X. tit. 35. de stat. mon.) címen ismeretes. Ez az aránylag rövid szöveg idők folyamán igen sok vitára adott alkalmat. Különböző módon magyarázzák, s a kanonokrendek javára döntötték el értelmét, minden későbbi javadalomszerzésnél erre hivatkoztak. A kanonisták sokat foglalkoztak ezzel a kérdéssel, igyekeztek megfelelő és megnyugtató eredményt elérni.

„Quod Dei timorem“ így kezdődik III. Ince pápa levele, melyet egy plébánoshoz¹¹ intézett, aki tökéletesebb életformára vágyakozva, Szent Viktorról nevezett kongregációba lépett. Kanonoktársai előtt lemondott plébániájáról, ünnepélyes fogadalmat ugyan nem tett és nem is öltözött be. A plébánia hívei nagyon ragaszkodtak hozzá, s azzal a kérelemmel fordultak a firenzei püspökhöz, hogy továbbra is megmaradhasson náluk mint plébános. Ezt kérték a pápai legátus útján is, hogy a Szenatya egyezzen bele, hiszen a Szent Viktor-rend priorjának engedélyével történik. Erre válaszolja III. Ince pápa, hogy noha a lateráni zsinat (1179. cap. 10.) óvja a szerzeteseket a vidéken vagy városban való egyedüli lakástól, de a regularisokra ez nem vonatkozik. Nem tekintendők ugyan különbözőknek a monachusoktól, de mégis lazább szabályt követnek, továbbá a régi kánonok szerint szerzeteseket is szenteltek klerikussá, hogy lelkipásztori teendőket végezhesenek. Teljesíti a hívek kívánságát és megengedi, hogy ez a plébános továbbra is ott működhessen, de — ha lehetséges — vegyen maga mellé egy másik regularis kanonokot.¹² A monachusok és a regularis kanonokok rendjének a lényege (substantia) ugyanaz, mégis minőségi különbségek vannak

¹¹ Plebano sancti Gavinii.

¹² „Licet autem in Lateranensi concilio de monachis caveatur, ne singuli per villas et oppida, seu per quascunque parochiales ponantur eccle-

közöttük.¹³ Fagnanus szerint sem lehet elválasztani a regularis kanonokat a szerzetes közületektől. A regula substanciális részeiben, az engedelmességben, a saját vagyonról való lemondásban, együtt lakásban, velük azonosak.

A *Quod Dei Timorem* alapján három dologban különböznek a szerzetesektől. Az első általános: lazább regulát követnek (*inserviunt regulae laxiori*), a második már sajátos: következik az előbbiből, t. i. a monachusok a lateráni zsinat döntése szerint nem nyerhetnek el világi plébániát, viszont a reguláris kanonokok nincsenek alávetve ennek a tilalomnak. Harmadszor pedig a monachus, ki pápai engedéllyel világi plébánia élére kerül, köteles magával vinni szerzetestársat, a reguláris kanonokok csak akkor, ha nem ütközik különösebb nehézségbe (*si commode fieri potest*).

A monachusok Szent Benedek reguláját tartják szem előtt, addig a reguláris kanonokok Szent Ágoston szabályai szerint élnek. Az utóbbiak a körmenetekben és más nyilvános istentiszteleti alkalmakkor közvetlenül a világi papok után következnek, s minden más rendet megelőznek. A regula szerint azonban a jog egyenlőképpen kezeli őket a szerzetesekkel. A közönséges jog alapján monachusok is lehetnek plébánosok, bár erről eltérők a vélemények. A valószínű nézet az, hogy a lelkipásztori teendőkkal megbízott szerzetesnek pápai felmentésre van szüksége. A lateráni zsinat határozata szerint püspök nem adhat ilyen dispensatiót. Általános az a nézet, hogy püspök is promoveálhat szerzetest dispensatio nélkül is, ha egy másik monachus társat ad mellé.¹⁴

sias, ... quia tamen istud de canonicis regularibus specialiter non cavetur, qui etsi a sanctorum monachorum consortio non putentur seiuncti, *regulae tamen inserviunt laxiori*, et per antiquos canones etiam monachi possunt ad ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari, ex quo debent praedicationis officium, quod privilegiatum est, exercere: sic annuendum duximus postulatis, ut exercens plebani officium, si commode fieri poterit, unum canonicum regularem tecum habeas ad cautelam, cuius in his, quae Dei sunt et regularis observantiae, tam consortio, quam solatio perfruaris.“

¹³ Corpus Iuris Canonici in tres partes distinctum glossis diversorum illustratum, Greg. pp. iussu editum. Lugduni, 1671. Vol. II. p. 1294. Nota.

¹⁴ Fagnanus: Commentari in secundum librum Decretalium. Venetiis. 1764. De statu monachorum, ad „Quod Dei timorem“ n. 12.

Azonban csakis akkor, ha a plébánia független a monostortól, mert különben világi pap alkalmazandó.

Arra a kérdésre, hogy vajjon regularis kanonok is elhelyezhető világi plébániára pápai felmentés nélkül, nem kapunk világos választ. Általában az a nézet, hogy ennek a szóbanforgó decretumnak alapján lehetséges. A későbbi döntések és a gyakorlat azonban nem kedvez a kanonokoknak. Fagnanus leír egy esetet, melyből szintén kitűnik, hogy a jogfejlődés milyen irányt mutat. A lateráni kanonokok Cremonában az egykori S. Petri de Pado monostort elfoglalván, az ott épített plébániatemplomot ők maguk látták el lekipásztorral. Borromei Szent Károly¹⁵ bíboros vizitációja alkalmával elmozdította a regularis kanonokot és helyébe világi papot állított. Ez igen hátrányára volt a monostornak, mert már régóta regularis kanonok volt ezen a plébánián, s most anyagilag is nehezen tudták viselni a terheket. Ezért a S. Congregatio-hoz fordultak, s azzal érveltek, hogy a *ius commune* alapján ők pápai engedély nélkül is elfoglalhatnak világi plébániát, és a püspök sem mozdíthatja el őket. 1575 okt. 27-én a Kongregáció így felel: a régi jog szerint képesek a regularis kanonokok a világi plébániákra a *Quod Dei timorem* alapján, a zsinat (Trid. sess. 14. c. 11) csak az egyik rendből a másikba átmenteket (*translati*) tiltja el.¹⁶ A trienti zsinat határozata azonban megint nem dönti el a vitát, különböző módon értik az egyes kánonisták a „*translatus*“ szót. XIII. Gergely pápa 1581-ben a lateráni kanonokoknak nyíltan megtiltotta a világi plébánia elfoglalását, s őket a többi szerzethez hasonló állapotba helyezte. A S. Congregatio Concilii 1649, 1655 határozataiban ezt a többi szerzetes kanonokokra is kiterjesztette.

Hasonló értelmű a Congr. Epp. et Reg. határozata, melyet 1671 márc. 18-án X. Kelemen pápa is megerősített. A kanonokrendek ebbe nem nyugodtak bele, míg végül XIV. Benedek pápa a „*Quod inscrutabili*“ kezdetű bullájával (1745 júl. 5-én jelent meg) egyszersmindenkorra elhallgattatta a

¹⁵ I. m. n. 14. Pignatelli hivatkozik egy másik esetre 1584-ből, amikor épp ellenkező módon cselekszik. Lásd alább.

¹⁶ A trienti zsinatról lásd alább, Pignatelli *consultatio*ja nyomán.

másfél százados vitát. XIII. Gergely, X. és XI. Kelemen határozatát elfogadva, szintén a kanonokrendek ellen döntött.

Ez a bulla igen nagy pontossággal és mélyen megfontolt tudományos utánjárással készült, s minden szavából kitűnik, hogy a szentatya mennyire, mondhatnánk szívügyének tekintette ezt a kérdést. Bevezetésében felsorakoztatja a bulla a kanonokok mellett szóló munkákat, közöttük a nyilvános nyomtatásban meg sem jelent Pitonius Mária Ferenc püspök művét, azután felemlíti Benvenuti Caesarnak, a lateráni kanonokok generális apátjának munkáját, melyben ismerteti a szerző, miképpen nyertek el rendjének kanonokjai szentszéki engedély nélkül világi plébániákat.¹⁷

Ezzel a kérdéssel igen sok teológus és jogász foglalkozott, akiknek megállapítása szerint a szabályozott kanonokrendek nemcsak a kegyúri világi plébániákra, hanem minden más, a püspök által szabadon betölthető (ad liberam Ordinariorum collationem spectantes) plébániára pályázhatnak (etiam per concursum) és azokat szentszéki engedély nélkül is megkaphatják. A plébániáról pedig egy fokkal feljebb (gradum faciendo) érseki kanoniára, a székeskáptalan stallumára is dispensatio nélkül képesek.

Egyesek szerint még az ú. n. beneficium simplexeekre is, továbbá a Pensio Ecclesiastica-ra sem szükséges számukra felmentés. Példákat hoznak fel a gyakorlati életből olyan kanonokokról, akik kimentek a monostorokból, hogy akár világi plébániát, akár kanonoki stallumot, akár lelkigondozással össze nem kötött javadalmat elfoglaljanak.

A Kongregációk és a pápák hivatalos megnyilatkozásaikban az ellenkező véleményen voltak. A Congregatio Concilii 1581-ben a kanonokrendek ellen döntött, ezt magáévá tette XIII. Gergely pápa; a Congr. Ep. et Reg. már előbb említett 1671-i határozatát X. Kelemen pápa erősítette meg. 1693-ban egy lateráni kanonokot világi plébániára jelöltek, megkapta az indultumot, de a rescriptumban az is hozzá volt téve, hogy ez minden ilyen kérelemmel előállók számára általános törvény; XII. Ince pápa ehhez hozzájárult. 1713-ban a lateráni

¹⁷ Quod inscrutabili, 1. §. (Benedicti XIV. Bullarium. Tom. I. Bullarium Romanum; Tomus 25. ab anno 1740, ad annum 1746.)

kanonokok Procurator Generalisa azzal a kérelemmel fordult XI. Kelemen pápához, hogy adja ki megvizsgálásra és ítéletre ezt az ügyet a Congr. Concilii-nek, döntsék el tisztán a közönséges jog alapján, mi az álláspont, függetlenül minden kongregációs választól, határozattól, bármilyen ítélőszék döntéstől, rescriptumoktól, pápai megnyilatkozásoktól, melyek akár kedvezők, akár kedvezőtlenek voltak is a kanonokokra nézve.¹⁸

XIV. Benedek pápa ennek a Congregationak Secretariusua volt, az alatt az idő alatt gyakran kértek ilyen kanonokok apostoli indultumot világi plébánia, esetleg kanonoki stallum elnyerése érdekében, meg is kapták. Idők folyamán Anconitania püspöke lett, akkor már több alkalma volt látni a sok visszaélést, nem kis számmal talált reguláris kanonokokat, akik mindössze csak saját prelátusuk engedélyére támaszkodva foglaltak el világi plébániákat, vagy székeskáptalani kanonokstallumokat. Gyakran az is előfordult, hogy mikor valamelyikük elhagyta a beneficiumot (resignált), továbbra is a monostoron kívül maradt és világi papi ruhában járt.

Ugyanezt tapasztalta XIV. Benedek pápa bolognai érseksége idejében is. Megtörtént, amint a bullában olvassuk, hogy egy lateráni kanonokot laikus világi kegyúr nevezett ki a saját plébániájára. Mikor intézkedni akart, hivatkozván X. Kelemen 1671. határozatára, mely szerint meg kell szerezni a szentszéki indultumot, azt a választ kapta, hogy már ez a dekrétum érvényét veszítette XI. Kelemen 1713-as rendeletével, mellyel a Kongregációnak átadta e kérdés vizsgálatát. Természetesen ezt nem tartotta kielégítő válasznak, s nem is engedte az illető kanonokot a plébánia elfoglalására, ha nem szerez előbb szentszéki diszpenzációt. Már ekkor látta szükségességét, hogy véget vessenek e vitának.

Mint pápa elhatározta, hogy tiszta képet teremt ezen a téren. Saját maga személyesen áttanulmányozta az erre vonatkozó könyveket, utánanézett, mit mond a Tridentinum, mit a regulárisok fogadalma, mi felel meg leginkább intézményük céljának. Nem a pápai tekintéllyel, hanem privát jogi doktorként, saját szorgalmával akarta feldolgozni a kérdést.¹⁹

¹⁸ U. o. 3. §.

¹⁹ U. o. 8. §.

Bár XI. Kelemen ezt a tridenti zsinat magyarázó Kongregációjának bíborosaira bízta, ő egyenesen a maga kezébe vette a nehézség megoldását, nem azért, mintha mások tanácsát nem akarná figyelembe venni, hanem azért, hogy ünnepelesebb és az ügy fontosságához méltóbb formában tárgyalják meg. A bulla részletesen ismerteti a megjelent bíborosok, teológusok, kanonisták neveit. Eléjük terjesztette véleményét, s kérte őket, hogy mint privát doktort bírálják el, bárki mondja meg nyíltan, ha ellenkező nézeten van.

A reguláris kanonokokat szükségtelennek tartotta meghívni, mert már úgysis sokszor előterjesztették érveiket, melyek mind megtalálhatók az őket védelmükbe vevő kanonista irodalomban. A szentatya minden irányban igyekszik megnyugtatótani a vitázó feleket, hangsúlyozza a bullában, hogy átolvasztak minden erre vonatkozó iratokat, szorgalmasan és figyelmesen. Az Angyalvár Archivumában megőrzésre elhelyezték, hogy a későbbi időkben is hozzáférhető legyen, s mindenki láthassa, mennyire pontosan és alaposan akartak ennek az ügynek a végére járni.²⁰

Egy kivételével mindnyájuk véleménye megegyezett abban, hogy a lateráni kanonokok nem nyerhetnek el világi plébániát apostoli diszpenzáció nélkül. Ennek alapján, most már apostoli tekintélyével is kijelenti örök időkre való érvénnyel, hogy ezek a kanonokok szentszéki engedély nélkül semmiféle világi javadalomra, akár lelkipásztorkodással összekötöttre, és helybenlakás (residentia) kötelezettséggel járókra, akár beneficium simplex-ekre, lelkipásztorkodás és helybenlakás nélküliekre, semminemű pensio ecclesiastica-ra nem képesek, s mint ilyenek kezelendők. Számukra sem a közönséges jog, sem a trienti zsinat határozatai, sem az ő szokásos fogadalmuk vagy intézményük sajátos volta, végül semmiféle ellenkező szokás, gyakorlat, birtoklás, vagy mintha — más címen való — birtoklás nekik erre képességet nem ad.²¹

²⁰ U. o. 13. §.

²¹ „Nos eorumdem consilium et sententiam sequentes, atque etiam motu proprio, et certa scientia, atque Apostolica auctoritate, hac Nostra in perpetuum valitura Constitutione statuimus, decernimus, et declaramus, eosdem Canonicos Regulares, absque Indulto Apostolico, ut praefertur, cuiuscumque Beneficii Ecclesiastici saecularis, sive cum adnexo animarum curae, aut

A lateráni kanonokok valóságban is regulárisok, nemcsak névleg. Fogadalmaik azonosak a monachusokéval: szegénység, tisztaság, engedelmesség; tehát amennyiben regulárisok, annyiban ugyanúgy köti őket a szabály, mint a szerzeteseket. Mégis azonban, minthogy lazább regulát követnek, amint III. Ince pápa mondja a „Quod Dei timorem“-ben, méltányos, hogy számukra könnyebben adják meg az apostoli indultumot, ha előjáróik ebbe már beleegyeztek. Ezután a bulla részletes utasítást ad az ilyen esetben való helyes eljárásra vonatkozólag. Akár megelőzi pályázat (concurus) az illető plébánia elnyerését, akár megnevezés (praesentatio) útján történik a betöltése, minden esetben a Szentszék dönt, hozzá kell felterjeszteni az ügyet. Ugyanúgy szükséges a Szentszék közreműködése a javadalomról való lemondások, visszalépések ügyében is.²²

Azok a kanonokok, akik világi plébániát vagy kanonoki stallumot kaptak, nem maradhatnak továbbra is kolostorban, s nem is lehetnek közvetlenül alávetve rendi előjáróiknak. További sokat vitatott kérdés volt, hogy vajjon a világi javadalmat elfoglaló regularis kanonok hordhatja-e a világi papok öltözetét, vagy pedig csak a saját rendjének viseletét. Továbbá kell-e plébániájukra magukkal vinni egy másik kanonoktársat? XIV. Benedek pápa úgy döntött, hogy a lelkipásztorkodással foglalkozó, vagy világi kanonoki stallumot elnyert regularis kanonok viselheti a világi papi ruhát, s az alól a kötelezettségtől, hogy magával rendtársat vigyen, felmentést nyert. Figyelmezteti azonban őket, hogy noha monostoron kívül élnek és világi papi ruhát hordanak, azért ne érezzék teljesen felmentve magukat fogadalmaik alól, hanem igyekezzenek mindent megőrizni és betölteni, amelyek új feladatkörükkel összeegyeztethetők. A püspöknek, vagy

residentiae onere, sive etiam Beneficii simplicis, et sine cura, ac personalem residentiam non requirentis, et cuiuscumque Pensionis Ecclesiasticae, *vere incapaces esse, et censori debere; eisdemque nec Ius commune, nec Tridentinae Synodi Decreta, neque Professionem ab ipsis emitti solitam, aut eorum peculiare Institutum, neque demum ullam contrariam consuetudinem, usum, possessionem, seu quasi, aliumque omnino titulum, pro huiusmodi praetensa capacitate ullatenus suffragari.*“ Quod inscrutabili, 14. §.

²² 24. §.

helyi ordinariusnak mindenben engedelmeskedjenek, őket előjáróik helyett ismerjék el és tiszteljék. Jó példájukkal a szerzetesi tökéletességnek megfelelően viselkedjenek, hogy a világi papi öltözetben is tűnjék ki kanonoki mivoltuk.²³

A plébániát, vagy kanonoki stallumot kapott regularis kanonokot saját előjárói nem hívhatják vissza a kolostorba. Ha azonban kánoni okok jönnek közbe, melyek alapján őket törvényesen lehet megfosztani javadalmuktól, vagy más elegendő ok esetében, pl. nem valók a lelkipásztorkodásra, akkor őket az alól minden időre felfüggeszthetik, s ezek kötelesek visszamenni kolostoraikba és magukra öltetni saját rendjük ruháját. Hasonlóképen vissza kell menniök azoknak is, akik lemondottak a világi javadalomról, vagy ha alkalmatlanok rá (pl. beteg és nem tudja ellátni plébánosi teendőit). Kivételnek ez alól azok a plébánosok, kiknek káplánjuk van, azok maradhatnak úgyszintén azok a „világi“ kanonokok, akik az ú. n. privilegium Jubilationis-t elérték, vagyis már 40 éve bírják a stallumot, szintén nem kötelesek visszamenni monostoraikba.²⁴

XIV. Benedek pápa ezzel a bullájával valóra váltotta óhaját, elcsendesültek a viták. A püspökök sokat panaszkodtak, hogy milyen könnyen elérhetik a kanonokok a javadalmakat, s már régen szerették volna ezt megnehezíteni, különösen akkor, mikor nyugtalan természetű, vagy magának a rendnek sem sokat használó emberekről volt szó. A kanonokrendeket továbbra is a legnagyobb jóindulatáról biztosítja, de az egyéni tapasztalata is emellett a döntés mellett szól, mert nem egyszer megtörtént az az eset, hogy a kérelmezők tekintélye miatt előjáróik nem akartak, vagy nem mertek ellentmondani, s kényszerültek olyan valakit elengedni, akinek a rendben való maradása még sok hasznot hozott volna a rend számára, amely éveken át táplálta és nevelte a szerzetesi erényekben és fegyelemben.²⁵

A közönséges jog tehát manapság nem tesz különbséget a világi lelkipásztori javadalmak elnyerésére nézve kanonok

²³ 26. §.

²⁴ 28. §.

²⁵ 29. §.

és nemkanonok szerzetes között. Jogilag egyformán képtelenek tartja mind a kettőt.²⁶ A regularis kanonok sem nyerhet el világi plébániát csupán saját előljárója beleegyezésével, — szükséges tehát a szentszéki dispensatio.²⁷

8. FEJEZET.

A premontrei kanonokrend és a világi javadalmak. Pignatelli XLIV. Consultatio-ja és XIV. Benedek pápa „Oneroso“ bullája.

A szerzetesrendek az önmegszentelődést, az egyéni tökéletesedést célozták elsősorban. A regula, az aszkézis mind arra szolgált, hogy a szerzetes saját maga jusson ezek segítségével mind közelebb az Istenhez. Ezt látjuk a remetéknél, majd az első monostoroknál. Szent Benedek szerzetesei is erre tesznek fogadalmat, az evangéliumi tanácsok követése önmagunk tökéletesítését irányozza. A bencés szellem vitalitása képessé tette ugyan Szent Benedek fiait arra, hogy az Egyház legkiválóbb misszionáriusai, tehát más lelkeknek meghódításában is élénk mozgású előcsapatokká legyenek.²⁸ Az eredeti szerzetesi eszmény és a rendszeres lelkipásztorkodás kizárják egymást. A hittérítő munka után általában mindenütt megkezdődött a leváltás, a szerzetesek helyébe világi papok léptek. Ez azonban nem mindenütt sikerült, s bizony eléggé eltértek az eredeti szerzetesi eszménytől.

A XI. század elején két új szerzetesrend alakulása mutatta meg az időknek megfelelő szerzetesi eszményt. Az egyik, a ciszterci rend, mely erőteljesen visszafordult az eredeti Szent Benedek-regulához és elhagyott mindent, ami a hit hirdetés munkája nyomán lelkipásztori tevékenység volt, a másik pedig a premontrei kanonokrend, mely a szerzetesi életbe bele tudta építeni a lelkipásztorkodási feladatot. A ciszterci rend az átmeneti misszionálást vállalta ugyan és fényes

²⁶ Sándor Jenő i. m. 59. l.

²⁷ Ferraris: Prompta Bibliotheca. 1865. II. „Canonici regulares“ n. 10.

²⁸ Hermann Egyed: Szerzetesség és lelkipásztorkodás a koldulórendek fellépéséig. Theologia, 1938. 231. l.

eredményekkel el is végezte, de a tiszta szerzetesi ideálhoz virágkorának első szakában hű maradt: nem pasztorált. Ha el is fogadtak parochiális egyházat, azt nem saját rendtagjukkal látták el, hanem világi papokat alkalmaztak.²⁹

Szent Norbert, a premontrei kanonokrend alapítója, mint vándorprédikátor járta a német tájakat. Ama világi papok között, kik a keresztes szónokok mellett hirdették a bűnbánatot és lelki szegénységet, első volt Szent Norbert. Elsősorban saját pályatársaira iparkodott hatással lenni, azonban eleinte minden törekvése meghiúsult. 1119-ben kénytelen volt feladni utolsó ilyen irányú kísérletét, a laoni társaskáptalan megreformálását is. Ekkor hozta össze a Gondviselés Szent Bernáttal. Mély hatással volt rá a ciszterci rend friss ütemű életformája, eleinte azon gondolkodott, hogy közéjük lép. Azonban akkor fel kellett volna adnia életmódját, a pasztorációt, mert erre a ciszterci rendben mód nem lett volna.³⁰ Más szervezet kellett tehát. Az ágostonos kanonokok a székesegyházak és társaskáptalani egyházak mellett szintén pasztoráltak, de ekkor még semmiféle összefogó szervezetük nem volt, s ezáltal a lazulás állandó veszedelmének voltak kitéve. Lelkipásztori testület mégis csak a kanonoki eszmére volt építhető, szilárdóságát pedig megadhatták neki Szent Bernát rendje szervezétének lényeges elemei (generális apáti, generális káptalani intézmény) és a szerzetesi életmód (fogadalom, aszkétikus gyakorlatok) komoly megvalósítása.³¹ Lassanként a premontrei rend mindinkább elkülönült az „ágostonos“ kanonokoktól. A pasztorációra való tudatos előkészítést már a rendi szabályzatból (Statutumokból) is ki lehet olvasni. A kanonoki minőség és jelleg minden akadályt és nehézséget elhárított, hogy a rend a pápák részéről is felruháztassék minden papi szolgálat teljesítésére, mely általában az egyházi rend hivatása. Így történt, hogy a lelkipásztorkodás minden kivétel vagy megszorítás nélkül a rend saját szerű hivatásává váltott. Igen sok erre vonatkozó bizonyítékot tartalmaznak a helybenhagyó és megerősítő pápai oklevelek. A premontrei kanonok

²⁹ Hermann, i. m. 319. l.

³⁰ U. o. 321. l.

³¹ I. m. 321. l.

ennek folytán minden különleges egyházi fölmentvény vagy fölhatalmazás nélkül bármely, főleg lelkipásztorkodással összekötött javadalomra, akár legyen az világi vagy szerzetesi természetű, akár tartozzék a rend, vagy mások kegyurasága alá, jelölhető, azt elfogadhatja, abba törvényesen beiktatható, e tekintetben őt senki sem gátolhatja, mint az általános papi törvények, s az illető megyei statutumok, végül saját előjárójának ítélete.³²

Mindez azonban nem ment olyan símán. Sokat támadták emiatt a premontrei rendet, noha már elég korán közismertté vált lelkipásztori küldetésének tudata. Tanulságos bizonyítéka ennek egy az 1155—1174 közötti időből fennmaradt Dialogus egy clunyi bencés és egy clunyi bencésből lett cisztercita között. Többek között, mikor a premontreiekre kerül a szó, a ciszterci megrója őket, hogy tagadják magukról, hogy monachusok, „quia volunt dici praedicatores et rectores ecclesiae“.³³ Azután közösen erősgetik, hogy a premontreiek vagy monachusok, vagy nem is regulárisok. A reguláris kanonok csak regulával lehet, de mihelyt regulája van, akkor már monachus is. A premontreiek erre azt válaszolják, hogy ők mégsem monachusok, mert a papi rend folytán, „ex clericatu officium praedicationis habemus“ és nekik a papi rend „ex debito“ jár, míg a monachusoknak csak „ex indulgentia“.³⁴

Ez itt a kérdés kulcsa, vajjon monachusok-e a premontreiek? Azok a kanonisták, akik a regula alapján őket monachusoknak tartják, azok mind tagadják a részükre világi javadalmak adományozásának lehetőségét. Vegyünk elő az ellentétorból egyet, aki ezzel a kérdéssel alaposan foglalkozott, s Consultatiojában részletesen tárgyalja és cáfolja a premontreiek érveit. Jacobus Pignatelli kitűnő egyházjogász felöleli az erre vonatkozó irodalmat³⁵ s műve, mely 1718-ban jelent meg, annál is jelentősebb, mert a nem sokkal később (1750-ben) megjelent XIV. Benedek pápa „Oneroso“ bullájának rendel-

³² Danielik, Töténelmi tanulmányok, I. k. a premontreiek. Korrajz a keresztény műveltség középkori munkásai méltánylásául. Eger, 1866. 47. l.

³³ Martene—Durand col. 1617—18. V. ö. Hermann, i. m. 323.

³⁴ I. m. 323.

³⁵ Sajnos, a rövidítésekből nagyon nehéz volt megállapítani a korát megelőző kanonisták nevét, így csak kevés idézetének tudtunk utánanézni.

kezése épp az ellenkező nézetet mutatja. Pignatelli a premontréieket is a reguláris kanonokok módján kezeli, s noha ők valóban azok is, XIV. Benedek, a „Quod inscrutabili“ szerzője, velük szemben másképen jár el.

Pignatelli consultatio-jában³⁶ először a premontréiek melletti álláspontot fejt ki és csak azután tér át az egyes érvek cáfolására. A tárgyalás elején tehát megengedi, hogy a Canonici regulares, ahová a premontréiek is tartoznak, szemben a monachusokkal, képesek világi plébániát elfoglalni csupán előljáróik engedélyével. Lévnén lazább alapítású szerzetesrend, számukra a jog inkább kifejezett engedményeket biztosít, mint erre vonatkozó tilalmat tartalmaz.

A) XIII. Gergely ugyan megtiltja a lateráni kanonoknak, hogy a Szentszék engedélye nélkül világi plébániát elfoglaljanak, de ez nem okoz nehézséget, mert 1. nem ismétlik meg a szentesített pontificiákban, 2. továbbá az ő akarata halálával megszűnt, t. i. nem volt törvénybe iktatva; 3. végül is ez a kijelentése szorosan csak a lateráni kanonokokra értendő és nem a premontréiekre vagy másokra, akik e szabályok szerint (iuxta regulam) élnek. Általában beszél a canonici regulares non privilegiati-ról, tehát ez nem vonatkozik a kiváltóságokra.

B) A S. Congregatio Concilii döntése az algai Szent György kanonokokról hasonlóképpen nem vonatkozik rájuk. Különbösen is ugyane kongregáció 1602-től ezt a tilalmat megszünteti, mikor a szabályozott kanonokokat képeseknek mondja ki, 1629-ben megjelent utolsó erre vonatkozó döntés pedig nyíltan megengedi.

C) A kanonokrendekre vonatkozólag tételes jogi rendelkezés is van, mely a világi javadalmakra való képességüket megerősíti. III. Ince (1198—1216) „Quod Dei timorem“ kezdetű dekrétuma.

A tridenti zsinat XIV. sessio 11. caputja sem hoz ezen

³⁶ Iacobi Pignatelli, Consultationes canonicae. Coloniae Allobrogum, 1718. Tomus primus, Consultatio XLIV. An canonici regulares Ordinis Praemonstratensis sint capaces pro obtinendis absque alio Sedis Apostolicae permissu Parochialibus Ecclesiis saecularibus saltem Iurispatronatus ad praesentationem patronorum? Et quid de aliis canonicis regularibus.

a téren újítást, mert miközben úgy határoz, hogy az a *canonicus regularis*, aki átmegy egy másik rendbe, az többé nem képes világi *beneficium* elfoglalására, ugyanakkor hallgatólagosan elismerni látszik, hogy a „*non translatus*“ viszont képes marad. Ezek szerint tehát a közönséges jog alapján is igazuk van a reguláris kanonokoknak, hogy az apostoli Szent-szék ezt elismeri. Ha ez az álláspont fennmaradt, akkor vagy törvény útján, vagy kiváltság módján kellett hogy fennmaradjon. Ha már egyszer megtörtént a beleegyezés, nem szükséges ezt újból megszerezni a Szentszéktől; különösen azért nem, mert a kiváltság a maga természeténél fogva örök és nem szorul rá a fejedelemutód megerősítésére. Továbbá nem azok az irányadók, akik a *beneficium curatum*-ok elnyeréséért felmentést kérnek kanonokrendi voltak alól, mert valószínűbben bizonyítható az a tény, hogy *canonicus regularis* számára elegendő csak a saját előljárója engedélye és más felmentésre szüksége nincs.³⁷

A premontrei kanonokoknak IV. Orbán és V. Kelemen pápa által adott erre vonatkozó kiváltságát XIII. Gergely megerősítette. Hozzájárulnak még a későbbi rendelkezések, melyeket a történetírók jegyeztek fel, s mindaddig csatlakozni kell véleményükhöz, míg az ellenkező be nem bizonyosodik. Pignatelli idézi továbbá egyes kanonisták véleményét, mely szerint a Szentszék megerősítése legalább 30 évig érvényes, azontúl pedig a türelem egyúttal hallgatólagos megengedést jelent. Tehát amíg nem beszélnek ennek a kiváltságnak visszavonásáról *in specie*, addig nem mondható, hogy erre nincs meg az apostoli Szent-szék beleegyezése. Ebből keletkezik a jogcím még akkor is, ha ez a jog ellen való előírásként (*ad prescribendum contra ius*) szerepel. Bármennyire is legyen régi szokás (*immemorabilis*) — kétségtelenül a premontreiek érdekét szolgálja — a tridenti zsinat mégis megszüntette volna, mert sehol sem tűrt meg ilyen jogtól való (*immemorabilis*) eltéréseket, ahol nem volt rá szükség.

Riccus nápolyi kanonok véleménye ellenkezik az eddig mondottakkal, mert szerinte a gyakorlat azt mutatja, hogy

³⁷ Lambertinus, *De iure patronatus* lib. 2. p. 1. art. 19. num. 13—15.

a reguláris kanonok csakis szentszéki engedéllyel foglalhatott el világi beneficiumot.³⁸

Ezzel szemben a másik oldalról úgy érvelnek, hogy az ő nézetét a nápolyi érseki kúriának szokásai támasztják alá, mert ott működött. Viszont ez még nem jelenti azt, mintha ez állna a római curiára nézve is. Több példát láthatunk. Ezek között találjuk Borromei Szent Károlynak 1584-ben tett *collatio*-ját, ez pedig már XIII. Gergely dekrétuma után történt. A példák mind valószínűbbé teszik a kanonokoknak világi beneficium elfoglalására való képességüket apostoli dispensatio nélkül. Pignatelli, noha — mint később kitűnik — Riccius álláspontján van, ismerteti a cáfolatot is. Tehát — folytatja tovább —, ha Riccius azt tartja, hogy a gyakorlat a szabályozott kanonokok ellen szólt, vagyis óvatosság miatt megkívánták a Szentszék felmentését, ez talán a *beneficium non curatum*okra vonatkozik, mert ezeknél kisebb érvényű az ok, mely ezt a rendkívüliséget alátámasztaná, mert nincs meg a hívek gondozásának, az Isten ígéje hirdetésének célja sem.

V. Pál pápa hivatalosan megvizsgáltatta ezt a sokat vitatott kérdést és miután a kanonokok javára döntöttek, aláírta Don Emilio Caracciolo³⁹ kérvényét, aki 1616-ban elfoglalta egyik világi kanoniát a caprii egyházmegyében. 1584-ben szintén történt már egy nevezetes plébániai betöltés. Pignatelli felsorolja legnevezetesebbeknek a nevét, kik világi plébániát kaptak. Legnagyobb részét VIII. Kelemen, V. Pál, VIII. Orbán pápa idejében fordultak elő.

Ez a régi (*immemorabilis*) szokás a premontrei rend alapítása óta fennmaradt, a többi reguláris kanonokrendeknél is szilárdan állott, tehát itt is sértetlenül kell megmaradnia, amíg az apostoli Szentszék nyíltan (*expresse*) ezt meg nem szünteti. Amit az első alapítólevél tartalmaz, azt soha sem tekintik megszüntnek általános visszavonás által, csak akkor, ha arról speciálisan van szó.⁴⁰

A legérdekesebb a két utolsó legnagyobb ellenérv

³⁸ *Decisiones aureae Curiae Archiepiscopalis Neopolitanae. Venetiis, 1647. Dec. CLIX.*

³⁹ Sajnos, nem sikerült megállapítani, milyen rendű kanonok volt a nevezett.

⁴⁰ I. m. Num. 9.

cáfolása. A *ius commune* szerint világi javadalmat csak világi, szerzetesit csak szerzetes kaphat meg. A szerzeteseknek elsőrendű kötelességük önmaguk tökéletesítése, a *contemplatív* élet. A reguláris kanonok törekszik a *kontemplatív* életre, de „*active*“. Tehát lehet őt plébániára küldeni.

A másik nehézség a tridenti zsinat XIV. sessio 11. caputjának különböző magyarázatából ered. Egyesek szerint ez az intézkedés megszüntette volna a kiváltságot. Mások viszont Pignatelli ismertetése szerint, azzal érvelnek, hogy ez csak az egyik rendből a másikba átmenő kanonokról beszél. Valóban biztos, hogy szorosán véve a másik rendbe átmenőről mondja ki az elvet, majd hozzáteszi a végén: „És az ily módon átment szerzetes, még ha reguláris kanonok is volt, a világi javadalomra, még a *beneficium curatum*ra nézve is, teljesen képtelen“.⁴¹ Tehát ebből következik, hogy a nem átmentekre megmarad a *ius commune* változatlanul a régi állásponton. A tridenti zsinat szerint tehát csak az átmentekről van szó, azért ismétli meg a végén az említettek minőségét (qualitását). Ezért ez *dispositio restricta* erre az esetre és más esetre nem terjeszthető ki.⁴² A magyarázatot leginkább a törvényjavítás elkerülésére való törekvésből kell venni.

Pignatelli most ezekután áttér véleményének kifejtésére. Mindezekkel szemben mégis a következőket kell leszögezni — mondja — a *premontrei* reguláris kanonokok és a többi más regulárisok nem képesek világi plébánia elfogadására, sem azokra, melyek kegyúri jogon vannak, sem másokra általánosságban. Nem lehet felhozni mellettük nagyobb okot (*ratio*) egyiknél sem, nem lehet találni a kánonokban sem erre vonatkozó különböztetést. Egyedül a *Quod Dei timorem caput* beszél erről, viszont a szöveg szerint ez csak olyan kanonokokra vonatkozik, akik lazább szabályok szerint élnek. (*Laxiori inserviunt regulae*.) Márpedig a *premontreiek* *monachus*i mintára való regulát követnek, alapítójuk — mint *Tamburinus* írja — szegényes ruházatba öltözve, mezítelen lábakkal

⁴¹ „ac taliter translatus, etiamsi canonicorum regularium fuerit ad beneficia saecularia, etiam curata omnino incapax existat.“ *Trid. sess. XIV. cap. 11.*

⁴² *Lex quae limitare limitatum producit effectum. I. m. num. 12.*

járt és társaival együtt önként vállalt szegénységben, rendjének egyéb előírása szerint elvonultan élt; ez a szigorú élet pedig a monachusok sajátsága. A premontrei rendet, mely Szent Agoston kanonokrendjének szabályait vette át, reguláris kanonokrendnek nevezték, azonban voltaképpen monasztikus rend volt és tagjait többben monachusokként emlegetik.⁴³ Nagy vita folyt arról is, hogy noha nincsenek alávetve egyes egyházmegyéknek, ahol monostoraik vannak, továbbá a közönséges jog nem szab határt a lelkipásztorkodást illetőleg, mégis sokan azt tartják, hogy ezeknek a kanonokoknak a lelkipásztorkodása nem történhet a püspök engedélye nélkül.

Arra nézve sincs kétség, hogy a reguláris kanonokok, kik szigorúbb szabályt követnek, semmi módon sem foglalhatnak el világi plébániát a közönséges jog alapján, mert ezek vezeklésre, engesztelésre és nem tanításra vállalkoztak. (*Plangentis et non docentis habeant officium.*) Rájuk tehát nem áll a *Quod Dei timorem* rendelkezése.

Másodszor ellenük szól az a tény is, hogy kiváltságok azok, amiket a premontreiek hangoztatnak, s így maguk is bizonyítják, hogy a közönséges jog alapján nincs joguk világi plébániákra. Mert a kiváltság a *ius singulare*, a közönséges joggal, a *ius commune*-vel szembenálló valami. Tehát azokra az esetekre kell érteni, mikor nem találnak alkalmas világi papot, mindig ügyelni kell a *necessitas et utilitas Ecclesiae*-re a regulárisok lelkipásztori teendőkre való jelölésénél.

Ezekben, a megengedett esetekben is kell a püspök beleegyezése (*dispensatio*), amit csak elégséges ok esetében kell megadni. Általában dicsérettel illették azokat a püspököket, akik megtagadták ezeknek a *dispensati*oknak adását.⁴⁴

A legvilágosabban kitűnik a tridenti zsinat már idézett *caputjából*, amely nyíltan megtiltja a világi javadalom elfogadását „még a reguláris kanonokok számára is“. „*Taliter translatus etiamsi canonicorum regularium fuerit ad beneficia, etiam curata omnino incapax existat.*“ Pignatelli ebből

⁴³ Pignatelli bizonyosságul hozza, hogy a premontreiek is monachusoknak nevezik magukat. num. 15.

⁴⁴ Anastal—Gemon: a tarantasiumi érsekség zsinata szentesítette a reguláris kanonok világi plébániára való képtelenségét. V. ö. I. m. num. 19.

igen világosnak tartja, hogy ez a rendelkezés nem az ellenkező véleményen lévők álláspontját támasztja alá, vagyis mintha valaki egy másik szigorúbb regulájú rendbe menne át, hanem itt olyanról van szó, aki az egyik kanonokrendből átmegy egy ugyanolyan egyszerű kanonokrendbe.⁴⁵

A következőképen bizonyítja. Ha a zsinat másképp értette volna, akkor fölösleges lett volna a megszüntető rendelkezés, mert már a lateráni zsinat után biztos volt, hogy az ilyen módon egyik rendből a másik rendbe átment szerzetes nem fogadhat el világi javadalmat. Minthogy azonban a kanonokrendbe átlépőknél erre vonatkozólag kétség merült fel, sőt egyenesen az ellenkezője jutott kifejezésre a Quod Dei timorem caputban, ezért a tridenti zsinat ezeknek a rendelkezéseknek kijavítására hozta az új rendeletet: vagyis még ha magukhoz a kanonokokhoz megy át valaki, a fentebb említett javadalmakra épúgy, mint a többiek, ne legyenek alkalmasok. A „taliter“ szó pedig bizonyítja a szerzetesrend minőségét, amelyről a zsinat beszél, t. i. a már átmentekről szólva hozzát teszi: még ha reguláris kanonok is volt, vagyis magyarázza a kétséges esetet, megismételve az átmentnek az előbbi minőségét. Pignatelli szerint az az érv sem áll, hogy amiért a zsinat csak az átmentekről beszél, ennek következtében a nem átmentekre nézve változatlanul érvényben maradna a Quod Dei timorem caput rendelkezése. Az ő nézete az, hogy a zsinat ugyan az átmentekről beszél, de a könnyebbség és a gyakoribb eshetőség miatt. Amint a szövegből is jól kitűnik: „Quia vero regulares de uno ad alium ordinem translati facile a suo superiore licentiam standi extra monasterium obtinere solent, ex quo vagandi, et apostatandi occasio tribuitur“.⁴⁶ Nem elhatárolásról van szó, mintha csak az átmentekre kellene érteni, hanem ezeknél ugyanaz, de még nagyobb akadályként (ratio prohibendi-ként) szerepelt az átmenés ténye, mint a többieknél.

A zsinati döntést tekintve — mely a kanonokok pártján

⁴⁵ „Quamquidem dispositionem arbitrari esse satis claram, animadvertens, quod Tridentium loco adducto non loquitur, ut male opinati sunt omnes, qui contrarium reuerunt, de canonico ad strictiorem regulam translato, sed de alio simplici regulari ad ipsos canonicos translato.“ I. m. num. 20.

⁴⁶ Trid. XIV. 11.

lévőknek a *Quod Dei timorem caput* szöveg megújított rendelkezése —, minden kétség nélkül szükséges a Szentszék dispensatioja, amint kifejti ennek a zsinatnak Congregatioja XIII. Gergely rendelkezése értelmében (t. i. a XIV. sessio 11. caputja vonatkozik minden reguláris kanonokra). Ez a kijelentés törvényerővel bír. Nincs már helye a kétségnek, bár az ilyen módon magyarázott zsinati döntés ellentmond nekik. Végül megszűntek mindazon kiváltságok is, melyek a zsinat rendelkezésének nem felelnek meg.⁴⁷ Pignatelli felsorol sok nagynevű teológust és kanonistát, akik a zsinatot ilyen értelemben magyarázzák. Tehát az ő nézete szerint szükséges a pápai felmentés minden reguláris kanonok szavára, aki világi plébániajavadalmat akar elfoglalni. Bizonyítékot hoz erre a Congregatio S. Concilii döntésének értelmezéséről.

E mellett érvel az a rendelkezés is, mely megtiltja a reguláris kanonokoknak, hogy ha kolostoron kívül tartózkodik, világi papi öltözetet vegyen fel, nehogy az a látszat legyen, mintha világi javadalma volna. Mert ha simplex a beneficium, akkor a kánonok nem engedélyezik, ha meg curatum, akkor XIII. Gergely határozatával száll szembe; ez az utóbbi a S. Concilii regestáiban a következőképpen található: XIII. Gergely (1572—1585) nem akarja, hogy a reguláris kanonoknak a Szentszék engedélye nélkül szabad legyen egy ideig átvenni a lelkek gondozását, még kevésbé a lelkipásztorokodással egybekötött javadalmat.

Ugyanígy rendelkezett VIII. Kelemen (1592—1605) is, szemben a kanonoknak regularis kanonokok részére tett esetleges engedményeivel. Így történt, hogy 1625 május 15-én előkerült egy ilyen eset, a S. Congregatio megmaradt határozataiban megtiltotta a kanonok konkurzusra való bocsátását. Ez alól az ő generálisuk nem adhat felmentést (1628 aug. 24. döntés). 1629 nov. 17-én Vantius Jakab részére, aki algai Szent György kanonok volt (ezek valóban világiak, amint V. Pius „*Lubricum vitae genus*“ constitutiója és Tamburimus mondja róluk), hosszú tárgyalások után a következő választ adják: „Az említett Szent György kanonok

⁴⁷ Rodericus, *Quaestiones regulares et canonice*. Antverpiae 1628. Tom. I. qq. 8. art. 6.

elfoglalhatja a világi plébániát, de csak az apostoli szentszék kifejezett engedélyének közreműködésével.“ Így az illető kanonokot képessé nyilvánították világi volta miatt, de mégis szükséges volt az engedély kérése regularis életmódjuk következtében.

Ezért tehát, ha a premontrei kanonokról beszélünk — mondja Pignatelli —, azok maguk is elismerik, hogy valódi regularisok, inkább szigorú, mint lazább szabályok szerint élnek. A Congregatiot megkérdezték, s az sokkal inkább képteleneknek jelentette ki őket a világi plébániákra a fentebb említett engedély nélkül, mint az előbb ismertetett konkrét esetben hozott határozat. Így szoktak eljárni a Datáriában is, az apostoli szentszéknél is, amint már Riccius is igazolta. Így vélekedik Mandosius is és mások többen, a következő három alapon:

Először a doctorok idézeteiből kitűnik, hogy az apostoli szentszék, V. Pius pápa, XIII. Gergely pápa így ítélték; már pedig mindenhol a szerint kell eljárni, ahogy az apostoli szentszék szokott cselekedni.

Másodszor a Congregatio ismételtén ebben az értelemben válaszolt, márpedig az ő feleleteinek hiteles (authenticus) magyarázó jellege van, azért törvényerővel bír.

A harmadik ugyanazon az alapon nyugszik, mint az első kettő. A Quod Dei timorem annyiban engedi meg a lelkipásztorkodást a kononokoknak, amennyiben tagadja a monachusoknak, mert azok szigorú regulát tartanak. Azonban idők folyamán a regularis kanonokok az ő konstitutiojuk következtében szigorúbb életet élnek, amint már Tamburimus-tól a főtebbiekből láttuk. Minthogy tehát ugyanaz a ratio áll fenn ezekre a kanonokokra is, mint a monachusokra állott a regula miatt, ugyanaz a jogi censura kell, hogy őket is érje. Innen van, hogy amikor a monachusokra törvényt hoznak, az ugyanúgy áll a regularis kanonokokra is (pl. regularis kanonok épúgy, mint a monachus nem lehet keresztapa).

Ennek következtében semmiféle jogalapot nem találhatunk — Pignatelli szerint — a premontreiek fentebb említett kiváltságaikból sem, melyeket VII. Kelemen biztosított számukra, mert amint világosan kitűnik, csak azokról a plé-

bániákról van szó, melyek betöltése a saját apátságukhoz tartozik és az ő rendjükkel egyesültek. Amennyiben másokról beszélnek, akkor az tridenti zsinat XIII. Gergely határozata, de különösen IV. Pius „In principis Apostolorum“ constitutioja által megszűntek. Az utóbbiban a pápa visszavonja az összes kiváltságokat, indulumokat, exemptiókat, dispensatiókat, immunitásokat és más valamilyen módon engedélyezett jogokat a monostorok, konventek, apátságok, regularisok és minden fajtájú és rangú és minőségű személyek számára, ezeket mind visszavezeti a zsinat határozataihoz clausulával ellátva.⁴⁸ Ez a megszüntető határozat befolyást gyakorol a jogcímre és a birtoklásra, s azt kezdetől fogva semmissé teszi.

A közönséges jog talán még megengedné, hogy monachus is kaphasson felmentés nélkül világi plébániát, azonban a római curia mégis, úgy látszik, csak a közönséges jog határozatait tekintve nem volt mindig ezen a nézetén. Pignatelli sorban idézi az egyes decisiókat, melyek szerint monachus-sal való plébániai betöltés dispensatio nélkül érvénytelen, továbbá azok a decisiók is, melyek a regularis kanonok jelöléséről beszélnek, szintén kívánják a dispensatiót.

Pignatelli consultatioja végén összefoglalja álláspontját, kijelenti, hogy bármilyen véleményeket hangoztatnak a közönséges jogról, jelenleg⁴⁹ regularisok semmiképen sem lehetnek plébánosok, vagyis világi javadalmat velük nem lehet betölteni szentszéki dispensatio nélkül. Nézete — mondja — a tridenti zsinat határozatai alapján áll, mert azok védik az elvet, hogy regularis javadalmat regularisoknak, világi javadalmat pedig csak világiaknak adjanak. Ezt támasztja alá a S. Congregatio de Concilii magyarázata, végül XIII. Gergely fentebb említett decretuma. Ezekhez hozzáadva IV. Pál „Postquam divina bonitas“ constitutioját,⁵⁰ amely megfosztja a regularisokat minden javadalomtól, melyet apostoli szentszék engedélye nélkül birtokolnak. Az

⁴⁸ 1565-ben a tridenti zsinat végéhez csatolva. Chiffletius, *Sacro Sancti et oecumenici Concilii Tridentini canones et decreta*. Tyrnaviae, 1765. 302. l.

⁴⁹ Pignatelli munkája 1718-ban jelent meg.

⁵⁰ 1558 július 20. magnum Bullarium Romanum. Luxemburgi 1742. I. k. 833. l.

igaz ugyan, hogy IV. Pius pápa ezt az apostasia büntetésére korlátozta (*reducta*) a közönséges jog határáig, mégis a római kúria erre nézve is mindig elfogadta épúgy, mintha nem lett volna korlátozva. Ezért tehát az a gyakorlat fejlődött ki, ami most van érvényben — mondja Pignatelli —, hogy a monachusoknak és a más regularisoknak nem engedik meg világi javadalom birtoklását.

Harminckét évvel ezután véget vet a vitának XIV. Benedek „*Oneroso*“⁵¹ bullája. Nem ott keresi a megoldást, mint a megelőző kor kanonistái, hogy akár a közönséges jog engedményét kutatják, akár a kanonokrendek szerzetesi mivoltát tagadják, s így igyekeznek a kanonokendek érdekét szolgálni. Ez a bulla az öt évvel előtte megjelent „*Quod inscrutabili*“ szellemében a premontrei rend számára különös kiváltságkép⁵² engedi meg a világi javadalmak elfoglalását.

A premontrei rend Procurator Generalisa, Meyers Miklós kérelmet intézett XIV. Benedek pápához, hogy engedje meg azoknak a kiváltságoknak élvezését e rend számára, melyeket még IV. Orbán, V. Kelemen biztosítottak részükre, vagyis hogy világi plébániákat, amiket világi klerikusok és presbiterek szoktak megkapni, ők is minden szentszéki dispensatio nélkül szabadon, törvényesen elfoglalhassanak.⁵³ Erre az alkalmat egy konkrét eset adta meg, melyet a bulla is közöl. A lüttichi egyházmegye librichi plébániáját Verden Menyhért premontrei kanonokkal akarták betölteni, azonban a Datáriánál tiltakozott a püspöki szentszék. Hivatkozott a *Quod inscrutabili* bullára, amely megtiltja az ágostonos lateráni kanonokoknak, hogy ilyen plébániát bírijanak. A Datáriánál szóba került Orbán és Kelemen pápák által adott kiváltságok kérdése. Ezért kérelmezte a fentebb említett Meyers Miklós, hogy szüntessenek meg minden kétséget és ellenvetést, ami a jövőben bármilyen püspöki vagy érseki széktől vagy más egyházi hivataloktól felmerülhet az Orbán és Kelemen pápák által adott kiváltságok ellen, mind az

⁵¹ 1750 szeptember 1-én jelent meg. *Bullarium Romanum*; tomus 26.

⁵² *specialem gratiam facere volentes*... „*Oneroso*“ 4. §.

⁵³ U. o. 1. §.

apostoli szentszék, mind az ordinariusi tekintély megnyugtatására döntsenek véglegesen ebben a kérdésben.⁵⁴

XIV. Benedek pápa, mint már említettük, különös kiváltsággéppen megengedte, hogy a premontrei kanonok most is és a jövőben is minden akadály és ellentmondás nélkül, bármilyen plébániát, legyen az világi is, melyre mindig világi papot szoktak küldeni, ha mégis ezeknek a kanonokoknak adják, vagy azokra őket jelölik, *minden szentszéki felmentés nélkül elfoglalhatják* és szabadon megtarthatják, amíg élnek törvényesen és érvényesen birtokolhatják. Ezentúl semmiféle egyházi hatóság őket nem háborgathatja, nem zavarhatja, s őket meg nem akadályozhatja ebben, hanem élvezzék a pápai engedélyt minden időkből.⁵⁵ Ezentúl nem enged ebben a kérdésben semmi újabb vitát, huzavonát, mert ő *motu proprio*, teljes tudásával és apostoli tekintélyével megengedi, s ezt nem lehet semmi módon megszüntetni.⁵⁶ Bárminő ellenvéleményt, jöjjön az akárkitől is, érvénytelennek és semmisnek jelent ki. Megszüntettet minden erre vonatkozó ellenkező értelmű zsinati határozatot, legyen az akár egyházmegyei, akár egyetemes, kiadott vagy kiadandó

⁵⁴ U. o. 3. §.

⁵⁵ „Nos igitur... specialem gratiam facere volentes..., ut ipsi ex nunc, et perpetuis futuris temporibus, abque ulla oppositione, et contradictione, quascunque Parochiales Ecclesias, *etiam Saeculares*, illarumque perpetuas Vicarias Clericis, seu Presbyteris Saecularibus conferri, et assignari solitas, si tamen eis, et eorum cuilibet canonicè conferantur, aut ipsi eligantur, praesententur, vel alias assumantur ad illas, *absque dispensatione Apostolica consequi*, et in eis quavis auctoritate institui, illasque *recipere*, et quoad vixerint *retinere* libere, et licite *possint, et valeant*, Apostolica auctoritate praedicta, tenore earumden praesentium, ex integro *perpetuo concedimus, et indulgemus*; ipsumque Nicolaum, nec non Canonicos Regulares dicti Ordinis Praemonstrat. nunc, et pro tempore existens praedictos super praemissis a quibuscumque etiam Curiis Ecclesiasticis, seu earum Promotoribus Fiscalibus, vel Procuratoribus praedictis, quavis auctoritate, praetextu, colore, causa, vel ingenio molestari, inquietari, perturbari, aut impediri nullatenus unquam posse, sed Indulto per Nos concessio huiusmodi semper, et perpetuo pacifice frui, et gaudere.“ Bulla „Oneroso“ 4. §. Bullarium Romanum, 26. k. 227. l.

⁵⁶ U. o. 5. §.

konstitúció. Minden ellentétes nézetet tartalmazó okirat ezzel a bullával érvényét veszti.⁵⁷ Nem lehet hivatkozni vele szemben sem XIII. Gergely, X. és XI. Kelemen, vagy maga XIV. Benedek Quod inscrutabili-ban tett rendelkezéseire (sőt a később XIII. Leo Romani Pontifices iratára sem). Semmis még a rendi statutumok ellenkező intézkedése is, még ha esküvel is megerősítették volna; semmiesek az ellenkező rendi szokások, megállapodások. Hatályukat veszítik a velük ellentétes kiváltságok, bárki s bármilyen ünnepélyes alakban és záradékban kapta légyen azokat.⁵⁸

A premontrei kanonok tehát anélkül, hogy a rend kebeléből ki kellene lépnie, saecularisatio nélkül is elnyerhet világi plébániát, s ott nemcsak mint plébánoshelyettesek (administratorok), hanem mint valóságos plébánosok szerepelhetnek. Bármely világi plébániai javadalmat elfoglalhatnak s így azokra a világi papokkal együtt pályázhatnak. A rendjükkel teljes joghatósággal (pleno iure) egyesített plébániákra is épügy, mint más szerzeteknél csak az anyagiakban egyesített plébániákra, rendtag mutatható be. Hasonlóképen a rend kegyurasága alá tartozó plébániákra is.

A Szentszék más föltételt nem kíván, minthogy a kisebb javadalmak betöltése körüli szabályok megtartassanak.⁵⁹ A püspök előtt történő vizsgálatot nem említik a feltételek, azonban ez magától értetődik, a tridenti zsinat óta ezt minden javadalom elnyeréséhez megkívánják. Lehet, hogy a rend ez alól is kiváltság alapján mentes volt, de erre vonatkozó adatok nincsenek.⁶⁰ A zsinati vizsgálaton kívül szükséges még a rendfőnök beleegyezése is. Hasonlóképen nem maradhat el a püspök hozzájárulása sem, mert a lelkipásztorkodási jog megadása még a rendi plébániáknál is szükséges, annál inkább a világi javadalmak elnyeréséhez. Mint plébános a lelkipásztori teendőkben a püspök joghatósága alá van vetve. A fegyelmi eljárásokra vonatkozólag a rendi előljáró a püspökkel együtt

⁵⁷ U. o. 6. §.

⁵⁸ U. o. 6. §.

⁵⁹ *canonice conferantur, aut ipsi eligantur, praesentantur vel alias assumantur.*

⁶⁰ Sándor Jenő, i. m. 67. l.

ítél, s ha a rendfőnök másképp határoz, a püspök véleményét kell követni.⁶¹

Figyelemreméltó körülmény, hogy más rendbeli szerzetesek pápai felmentvény mellett rendes lelkipásztori állomást nyerve a rendi kapcsolatból kiemelődnek, s ennél fogva eljáróik őket állomáshelyükről tetszésük szerint vissza nem hozhatják; továbbá a rendi szabályt is csak annyiban kötelesek megtartani, amennyiben az lelkipásztori hivatásuk mellett megtartható, s akkor is erről csak saját lelkiismeretük előtt felelősek, egyszóval plébánosi minőségükben rendjükkel olyan viszonyban állnak, mint az, akit abból a rendből püspöki méltóságra emelnek. Ezzel szemben a beiktatott premontrei plébános a rendnek azontúl is alávetve marad, s habár a lelkipásztorságot illető dolgokban a megyés főpásztornak tartozik engedelmességgel, következőleg a rendi szabályt ő is csak annyiban köteles megtartani, amennyiben azt lelkipásztori kötelemei megengedik, mégis nem áll ellen kánonszerű beiktatása, hogy őt — akit megyéspüspöke csak botrány esetén, törvényes eljárás és ítélkezés lefolytatása után, mint bármely más beiktatott plébánost mozdíthat el állomáshelyéről, — saját prelátusa bármikor látja is jónak, ad nutum elmozdíthat, s a rend kebelébe hívhat vissza, anélkül, hogy ezzel a püspöknek számolni tartoznék. Így rendelik a rend statutumai.

Ez a nevezetes különbség két dolgot tartalmaz: 1. a premontreiek „*vi institutionis suae*“ ha lelkipásztori javadalmakat nyernek el, nincs szükségük pápai felmentéssel a rendi kapcsolat és observantiakból való kiemeltetésre. 2. Szent Norbert a regularis papi életet minden időkre akarta biztosítani, nem engedte meg, hogy fiai a lelkipásztori állomásokon függetlenné válva, épúgy visszatérjenek a szabad életre, mint Szent Ágoston után a világi papok tették.⁶²

Mi lehetett XIV. Benedek pápa e rendelkezésének indítók, nem tudjuk. Egyrészt az elődjeitől származó kiváltságokat újította meg, másrészt pedig valószínűség szerint megfelelő-

⁶¹ „*Standum est episcopi mandato.*“ XIV. Benedek, *Firmandis*. V. ö. Sándor Jenő, i. m. 68. l.

⁶² Danielik, i. m. 57. l.

nek tartotta a rend szellemét arra, hogy lelkipásztori hivatását, melyet maga elé tűzött, méltóképen betöltse. Szent Norbert fiai szerzetesi mivoltuknak megőrzésével sajátos életcéljuknak tekintik a pasztorációt, s a szentszék ezt a szintézist szerzetesi élet és lelkipasztorkodás között ünnepélyesen jóváhagyta.⁶³

⁶³ Hermann, i. m. 324. l.

Monographies du Séminaire du Droit Canonique de l'Université Royale Hongroise Pázmány Péter de Budapest.

Directeur : M. Justin Baranyay, prof. d'Université.

**Les religieux et les bénéfices séculiers.
Par Georges Kubinyi.**

Résumé.

Ce traité a un double but en vue. Dans la première partie, l'auteur cherche à exposer brièvement, quelle était la situation de droit réel des premiers monastères surtout vis-à-vis de l'évêque du diocèse et des fondateurs aux premiers temps, où les bénéfices séculiers ecclésiastiques furent créés. Il cherche les traces du „beneficium regulare“ à l'époque des Mérovingiens. Se basant sur les recherches faites par Arnold Pöschl et par Ulrich Stutz, l'exposé fait brièvement connaître la transformation des domaines monastiques en bénéfices.

Dans la deuxième partie, l'auteur s'occupe des rapports existant entre religieux et bénéfices séculiers. Ni les ordres monastiques, ni les ordres canoniaux ne peuvent obtenir un bénéfice séculier lié à l'exercice du sacerdoce qu'avec dispense papale. Dans la bulle pontificale commençant par les mots: „Quod inscrutabili“, le Pape Benoît XIV. a définitivement interdit le contraire aux ordres canoniaux. Le dernier chapitre fait connaître le privilège de droit réel de l'ordre canonial des Prémontrés. D'après la „Consultation“ de Pignatelli, l'auteur énumère les arguments qui peuvent être opposés à ce privilège et, enfin, finit par conclure que, non pas à la base du droit commun (ius commune), mais à celle du privilège n'importe qui d'entre eux, ayant le consentement de son marguillier et sans avoir la dispense du Saint-Siège, peut concourir pour un beneficium saeculare, il peut l'obtenir et le posséder en plein droit. La bulle pontificale dite l'„Oneroso“ du pape Benoît XIV. leur confère ce privilège pour tout temps.

Les résultats des recherches faites sur l'histoire du droit permettent donc de conclure que l'ancien principe canonique, selon lequel: „beneficia regularia regularibus, saecularia saecularibus conferantur“, est en vigueur immuablement, de nos jours aussi et qu'il y a un seul ordre religieux, l'ordre canonial des Prémontrés qui possède le privilège de pouvoir obtenir des bénéfices séculiers.

FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS IRODALOM.

- Allen Guilelmus*: De beneficiorum paroecialium existentia ante et post Codicem. Pontificium institutum utriusque iuris. Romae, 1935.
- Buchberger Michael*: Lexikon für Theologie und Kirche. Freiburg im Breisgau, 1930—1938.
- Bullarium Romanum* (Benedicti XIV.). Prati, 1845.
- Butler Cuthbertus*: Sancti Benedicti Regula monasteriorum. Friburgi Brisgoviae, 1935.
- Chiffletius Philippus*: Sacro Sancti et oecumenici Concilii Tridentini canones et decreta. Tyrnaviae, 1765.
- Corpus Juris Canonici* in tres partes distinctum glossis diversorum illustratum Gregorii Pp. XIII. iussu editum. Lugduni, 1671.
- Corpus Juris Canonici*, ed. Richter—Friedberg, Lipsiae, 1879—81.
- Danielik J.*: Történelmi tanulmányok I. k. A premonstreiek. Korrajz a keresztény műveltség középkori munkásai méltánylásául. Eger, 1866.
- Eichmann Eduard*: Lehrbuch des Kirchenrechts. Padeborn, 1930.
- Erdélyi László*: A pannonhalmi főapátság története. Budapest, 1902.
- Flagani Prosper*: Commentaria in quintum librum Decretalium. Venetiis, 1764.
- Ferraris Lucius*: Prompta Bibliotheca. Parisiis, 1865.
- Hauck Albert*: Kirchengeschichte Deutschlands. Leipzig, 1887.
- Hefele K. J.*: Conciliengeschichte. Freiburg im Breisgau, 1875.
- Hergenröther Hollweck*: Lehrbuch des katholischen Kirchenrechtes. Freiburg im Breisgau, 1905.
- Hermann Egyed*: Szerzetesség és lelkipásztorkodás a koldulórendek felépéséig. Theologia, 1938. 3—4. szám.
- Hinschius P.*: System des katholischen Kirchenrechts. Berlin, 1878.
- Häfner A.*: Das Rechtinstitut der klösterlichen Exemption in der abendländischen Kirche. Archiv für katholisches Kirchenrecht, Mainz, 1906. 86. kötet.
- Kurtscheid Bertrandus*: Historia iuris canonici. Historia institutorum. Vol. I. Ab ecclesiae fundatione usque ad Gratianum. Romae, 1941.
- Leoning Edgar*: Geschichte des deutschen Kirchenrechts. I—II. Strassburg, 1878.
- Móra Mihály*: Megjegyzések az egyházi jog két kérdéséhez, Szeged, 1939.
- Pignatelli Iacobus*: Consultationes canonicae. Coloniae Allobrogum, 1718.

- Pöschl Arnold*: Bischofsgut und mensa episcopalis. Ein Beitrag zur Geschichte des kirchlichen Vermögensrechtes. Erster Teil: Die Grundlagen zugleich eine Untersuchung zum Lehensproblem. Bonn, 1908.
- Die Entstehung des geistlichen Benefiziums. Archiv für katholisches Kirchenrecht, Mainz, 1926. 106. kötet.
- Ploskál—Tempis Rudolf*: A magyar királyi kegyúri jog fejlődése és jellege. Vizsgálódások a jogtörténet, közjog és egyházi jog szempontjából. Budapest, 1916.
- Prümmer M.*: Manuale Juris Canonici. Friburgi Brisgoviae, 1922.
- Reiffenstuel Anacletus*: Jus Canonicum Universum, Venetiis, 1735.
- Riccus Aloysius*: Decisiones aureae curiae archiepiscopalis Neopolitanae Venetiis, 1647.
- Rodericus Emanuel*: Quaestiones regulares et canonicae. Antverpiae, 1628.
- Sügmüller J. B.*: Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts. Freiburg im Breisgau, 1900.
- Schaefer H.*: Pfarrkirche und Stift im deutschen Mittelalter. Kirchenrechtliche Abhandlungen (U. Stutz) 3. Heft. Stuttgart, 1903.
- Sándor Jenő*: A premontrei kanonokrend főbb kiváltságai. Budapest, 1905.
- Schulte Fr.*: Die Geschichte der Quellen und Litteratur des Canonischen Rechts. Stuttgart, 1875.
- Scherer R.*: Handbuch des Kirchenrechts, I—II., Graz, 1886—91.
- Schmalzgrueber Fr.*: Jus ecclesiasticum universum. Ingolstadt, 1727.
- Sipos St.*: Enchiridion Juris Canonici. Quinqueecclesiis, 1940.
- Stutz Ulrich*: Eigenkirche, Eigenkloster. Realenziklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Leipzig, 1913.
- Die Eigenkirche als Element des mittelalterlich-germanischen Kirchenrechtes. Antrittsvorlesung, gehalten am 23. Oktober 1894. Berlin, 1895.
- Thomassinus Ludovicus*: Vetus et nova ecclesiae disciplina circa beneficia et beneficiarios, distributa in tres partes, sive tomos. Lugduni, 1706.
- Ueding Leo*: Geschichte der Klostergründungen der frühen Merwingerzeit. Berlin, 1935.
- Vermeersch—Creusen*: Epitome Iuris Canonici. Mechliniae, 1924—25.
- Werminghoff Albert*: Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter. Hannover und Leipzig, 1905.
- Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*. Freiburg im Breisgau, 1897.
- Zitelli Zephyrinus*: Apparatus juris Ecclesiastici, Romae, 1888.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- Ad nutum, 8, 54.
adományozás, 5.
Aemilianus, 12.
Ágoston (Szent), 29, 32, 54.
ágostonos kanonok, 30, 39.
állam és monostor, 26.
- Benedek (Szent), 18, 25, 32, 39.
Benedek (aniani), 18.
Benedek XIV., 33, 51.
beneficium curatum, 43, 35.
beneficium regulare, 10.
beneficium saeculare, 10, 53.
beneficium simplex, 44.
bobbioi monostor, 20.
Bernát (Szent), 40.
Brachio, 12.
Buchberger, 10, 30.
Bullarium, 34, 50.
- canonici regulares, 18, 30, 33, 36,
43, 46.
chalcedoni zsinat, 14, 15, 16.
Childebert, 11.
Chrodegang, 30.
ciszterciek, 18, 39.
clunyi reform, 18.
Congregatio S. Concilii, 33, 35, 42,
48.
Congregatio Ep. et Reg., 33, 34.
- Danielik, 41, 54.
dispensatio, 34, 41, 46.
dotatio, 7, 9.
- Eigenkirche, 6, 9, 21, 23.
Eigenkloster, 12, 20, 21.
Eparchius, 11.
Erdélyi, 5.
Eusicius, 11.
exemptio, 19, 21.
- Fagnanus, 32.
Ferraris, 39.
- Gergely, toursi Szent, 11, 13.
Gergely XIII., 33, 42, 48.
Gergely N. Szent, 17, 20.
- Hefele, 15.
Hergenröther, 26.
Hermann, 9, 39, 55.
Hospitius, 11.
hübérúr, 23.
- Ince III., 31, 42.
incorporatio, 28.
iurisdictio, 19.
- Kanonokrendek, 30.
Karlman, 7.
Karoling, 25.
Károly (Borromei Szent) 33, 44.
Kelemen V., 43, 51.
Kelemen VIII., 44.
Kelemen X., 34.
Kelemen XI., 34, 36.
Kolumbán (Szent), 19, 20.
Konstantin, 9.
Kurtscheid, 6, 20.

- Lateráni zsinat, 28, 29, 31.
 lelkipásztori javadalmak, 36, 41, 48.
 Loening, 15, 25.
- Merowing, 10, 15, 17.
 monasztikus rend, 41, 45.
 monostori javadalom, 26.
 monostori templom, 16.
 Móra, 7, 8.
- Norbert (Szent), 30, 40, 54.
- Oblata, 16.
 officium, 10.
 Orbán IV., 43, 51.
 Orbán VIII., 44.
- Pál IV., 50.
 Pál V., 44.
 patronatus, 42.
 Pignatelli, 41.
 Pippin, 7.
 Ploskál-Tempis, 7.
 Pomerius, 6.
 poitiersi zsinat, 28.
 Pöschl, 5, 7, 8, 14, 16, 23.
 prekárium, 9, 10, 22.
 premontreiek, 39, 52.
 privilégium, 17.
- Ranihilda, 12.
 Reiffenstuel, 29.
 Riccius, 43, 49.
 Rodericus, 47.
- saját-egyház, 6.
 Sándor, 39, 53.
 Schaefer, 9.
 Senoch, 12, 13.
 Sigivaldus, 12.
 sirmonostorok, 13.
 Stóla, 6.
 Stutz, 7, 8, 21, 22, 26.
- szerzetes plébános, 29, 43, 52.
 szerzetes püspök, 27.
- Tamburinus, 45.
 Thomassinus, 22, 28.
 translatus, 45.
 tridenti zsinat, 33, 36, 45.
- Ueding, 11, 13.
- Vermeersch, 10.
 viselet, 35, 37.

Pápai bullák, konstitúciók:

- Ad decorem 1339. (XII. Benedek), 30. l.
 In principis Apostolorum 1565. (IV. Pius), 50. l.
 Lubricum vitae genus 1568. (V. Pius), 48. l.
 Oneroso 1750. (XIV. Benedek), 51 l.
 Postquam divina bonitas 1558. (IV. Pál), 50 l.
 Quod Dei timorem 1210. k. (III. Ince), 31. l.
 Quod inscrutabili 1745. (XIV. Benedek), 33. l.

TARTALOM.

I. RÉSZ.

	Oldal
1. Fejezet. A javadalmi rendszer kialakulása	5
2. Fejezet. Monostoralapítások a meroving korban	10
3. Fejezet. A püspök és a monostorok	14
4. Fejezet. A monostorok exemptiója	19
5. Fejezet. Szerzetesi javadalmak keletkezése	21

II. RÉSZ.

6. Fejezet. Szerzetesek és a lekipásztorkodással egybekötött világi javadalmak	27
7. Fejezet. A kanonokrendek és a világi egyházi javadalmak. XIV. Benedek pápa „Quod inscrutabili“ bullája	29
8. Fejezet. A premontrai kanonokrend és a világi javadalmak Pignatelli 44. Consultatio-ja és XIV. Benedek pápa „Oneroso“ bullája	39
Résumé	56
Felhasznált források és irodalom	57
Név- és tárgymutató	59
Tartalom	61

A BUDAPESTI
KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
KÁNONJOGI SZEMINÁRIUMÁNAK
kiadványai:

1. sz. Dr. Móra Mihály: **Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések.** Budapest, 1934.
2. sz. Dr. Rába Rudolf: **A temetkezési jog.** (Előkészületben.)
3. sz. Bittenbinder Miklós: **Az Egyház és állam viszonya a XIII. és XIV. század fordulóján az államböleselőknel és kánonistáknál.** Budapest, 1938.
4. sz. Gyetvai Péter: **A valláskörüli felségjogok (jura circa sacra) a magyar közjogászoknál és kánonistáknál.** Budapest, 1938.
5. sz. Dr. Orosz Gábor: **Idő és időszámítás az új kánoni jogban.** (Előkészületben.)
6. sz. Szilas József: **A káplánnevezés.** Budapest, 1939.
7. sz. Lipics József: **Világiak szerepe az egyházi vagyonkezelésben.** (A volt Erdélyi Római Katolikus Státus és a francia Associations Cultuelles kánonjogi rendezése.) Budapest, 1939.
8. sz. Kopcsányi Miklós: **„Ad nutum“ kifejezés története és jogi értelme.** Budapest, 1940.
9. sz. Mester István: **A világi jog hatályossága az egyházi jog területén.** Budapest, 1941.
10. sz. Kubinyi György: **Szerzetesek és a világi javadalmak.** Budapest, 1942.